NADER BEKEKEN

DANKBAAR GEREFORMEERD

10

JAARGANG 32
OKTOBER 2025

WOORD & WERELD MAGAZINE

Koning IK

- **Een weg naar de toekomst**
- **De hemel op aarde**
- **Apostel Klein**

Redactioneel

Nader Bekeken is een van de vele bladen binnen de zogenaamde 'Gereformeerde Gezindte'.

Binnen de NGK heb je bijvoorbeeld de twee regionale Kerkbodes en *Wegwijs* van de Bijbelstudiebond. Binnen de CGK onder andere *De Wekker* en binnen de GK (fusie van DGK en GKN) *De Bazuin* en *Weerklank*. En – om niet meer te noemen – binnen de Gereformeerde Bond (behoudend deel van de PKN) heb je dan nog *De Waarheidsvriend*.

Onder deze bladen neemt *Nader Bekeken* een geheel eigen plaats in als tijdschrift met wat meer bezinningsartikelen. Steeds meer merken we dat ons blad ook binnen die bredere Gereformeerde Gezindte gewaardeerd wordt. Juist vanwege die wat dieper gravende artikelen.

Tegelijk is dat soms ook een valkuil. Hoewel we geen blad speciaal-voor-theologen willen zijn, vinden sommigen ons blad toch vaak wat aan de moeilijke kant. Bijvoorbeeld de recente bespreking van het boek *Geestspraak* van prof. Henk van den Belt (uit de Gereformeerde Bond). Onder andere over hoe je de Bijbel moet lezen en uitleggen. Geen gemakkelijke kost inderdaad, maar het boek is een bespreking waard. Die wordt in dit nummer nog even voortgezet, en in het volgende nummer hopen we als redactie terug te blikken op de discussie.

Het Schriftlicht van Arie Versluis (hoogleraar Oude Testament aan deTUA) en het Thema-artikel van Cees Ippel (o.m. kerkelijk werker binnen de CGK) over de hemel zijn zeker niet te moeilijk, maar ze schenken wel verdieping van ons inzicht.

Ook de andere artikelen zijn de moeite waard om kennis van te nemen. Bijvoorbeeld die over de Hervorming, doelbewust in dit oktobernummer …

Nou ja, lees zelf maar!

Sipke Alserda

INHOUD

338 **REDACTIONEEL**
SIPKE ALSERDA

339 **SCHRIFTLICHT**
Verzoening … of toch niet?
ARIE VERSLUIS

342 **ACTUEEL**
Mijn EGO op de troon
JAN WESSELING

346 **THEMA**
De hemel (2)
CEES IPPEL

350 **REPLIEK**
Zorgen niet weggenomen
MAARTEN KUIJT EN ILCO VAN OMMEREN

352 **WOORDWAARDE**
Zijn naam was Klein
ROB VAN HOUWELINGEN

356 **DE WERELD EN HET WOORD**
Vluchtelingenzorg: van Bijbel naar beleid
AAD KAMSTEEG

358 **THEMA**
Luthers tegenstelling tussen wet en evangelie
ANNE VAN DER SLOOT

363 **COLUMN**
Prediker 1:18b
HARRY WENDT

364 **KERKGESCHIEDENIS**
1525: Crisis in de reformatie van Huldrych Zwingli
HARM VELDMAN

367 **GESIGNALEERD**
SIPKE ALSERDA

368 **GELEZEN**
Genesis 1 en 2 lezen
GERT KWAKKEL

371 **UIT ANDERE BLADEN**
- Conversiewet breekijzer in sfeer van kerk en school
- De dood als straf op de zonde?
KEES VAN DIJK

376 **GEDICHT**
Ik ben de kleine dochter van Jaïrus
BAUKE SELDENTHUIS

TEKST
ARIE
VERSLUIS

BEELD
WIKIMEDIA,
THE METROPOLITAN
MUSEUM OF ART

Verzoening … of toch niet?

Vergeef je broers hun schandelijke misdaad, Jozef. Ze hebben je in de ellende gestort, maar vergeef de dienaren van de God van je vader hun misdaad toch.
(…)
Wees maar niet bang. Ik kan toch Gods plaats niet innemen?

(Gen. 50:17,19) ▸

Biagio d'Antonio,
De geschiedenis van Jozef

De verhouding tussen Jozef en zijn broers is ingewikkeld. De Jozefgeschiedenis begint met de afstand die er tussen hen komt. Figuurlijk, door Jozefs dromen, en letterlijk, doordat de broers hem verkopen. Aan het slot komen ze weer bij elkaar en het verhaal eindigt met een ontroerende ontmoeting na Jakobs dood (Gen. 50:15-21). Maar komt het helemaal goed?

Als Jakob sterft en begraven is, beseffen Jozefs broers wat dit voor hen betekent. Hun vader is als hoofd van de familie en als bemiddelende partij weggevallen. Al heeft dat iets ironisch, omdat Jakob zelf een behoorlijke rol had gehad in het ontstaan van de slechte relatie tussen zijn zoons. Maar nu hij gestorven is, zijn de broers bang dat Jozef wraak zal nemen, zoals Esau eerder had gedreigd bij Jakob na de dood van Isaak (Gen. 27:41).

Indirect

Daarom benaderen ze Jozef. Althans, ze laten iemand een boodschap brengen. De communicatie is dus nogal indirect: de broers laten aan Jozef zeggen wat Jakob heeft gezegd dat zij moeten zeggen ... Op een subtiele manier doen ze een beroep op drie hogere autoriteiten dan Jozef: de laatste wil van een overledene, Jozefs vader ('je vader') en God.
Via de bode en in de woorden van hun vader vragen de broers Jozef om vergeving. De herhaling van de vraag om vergeving (vers 17) moeten we waarschijnlijk lezen als woorden van de broers. Eerst vraagt Jakob om vergeving, daarna de broers zelf. In deze passage benoemen ze voor het eerst hun eigen handelen als kwaad en zonde (vers 15, 17, 20). De broers beschrijven zich hier als 'dienaren van de God van je vader'. Daarmee doen ze een religieus appel op Jozef; ze zijn dubbel aan hem verbonden: via hun vader en via God.

"Wees niet bevreesd" is een van de belangrijkste dingen die God tegen Israël kan zeggen

Zoveel ongezegd

Het verzoek van de broers is overigens wel merkwaardig, want het verslag van wat Jakob voor zijn dood gezegd zou hebben, horen we als lezers hier voor het eerst. Heeft hij dat echt gezegd of leggen de broers het hem in de mond? Nergens eerder vinden we een signaal van een dergelijke boodschap. Nu komt het vaker voor dat de verteller later iets onthult wat eerder niet genoemd is, maar de broers zijn niet zulke betrouwbare getuigen gebleken … We krijgen geen antwoord op de vraag of dit voor Jozef nieuw is en of Jakob dit werkelijk gezegd heeft. Een exegeet verzucht: Er blijft in deze familie zoveel ongezegd … In de rabbijnse traditie wordt dit overigens beschouwd als een noodleugen van de broers, die geoorloofd is omdat het de vrede dient.
Jozef beantwoordt de vraag om vergeving niet direct. Hij huilt, zoals vaker, maar het is onduidelijk wat dat betekent. Daarop gaan de broers zelf naar Jozef toe en ze bieden aan zijn slaven te worden. Die onderwerping is een vervulling van Jozefs dromen aan het begin. Eerder hadden de broers dit ook al aangeboden (Gen. 44:14-16), maar toen in de veronderstelling dat Jozef een Egyptische heerser was. Nu buigen ze bewust voor Jozef als hun broer.

Antwoord

Jozefs antwoord (vers 19) lijkt dubbelzinnig. Hij spreekt niet expliciet over vergeving, maar zegt wel dat ze niet bevreesd hoeven te zijn. Dat is geen ontwijkend antwoord. "Wees niet bevreesd" is een van de belangrijkste dingen die God tegen Israël kan zeggen.
Jozefs vraag of hij soms op de plaats van God staat is een correctie op zijn eigen houding aan het begin, toen hij wel als een god dacht te heersen over de hemellichamen. Jozef kan niet in Gods plaats oordelen en daarom kun-

nen de broers niet zijn slaven worden. Ze zijn dienaren van God, maar niet van Jozef. Volgens sommige exegeten wil Jozefs retorische vraag ook zeggen dat hij niet in Gods plaats kan vergeven – dat is iets wat alleen God toekomt. Dan blijft de vraag of Jozef zijn broers werkelijk vergeeft open.
Jozef blikt terug en duidt wat er gebeurd is. Zijn broers hebben kwaad tegen hem bedacht, maar God heeft dat ten goede gekeerd. Een groot volk blijft in leven. Jozef benoemt hier voor de tweede keer (zie Gen. 45:5,8) dat God de hand heeft in wat er gebeurd is. Het is wel van belang wie dat zegt. Als de broers dat zouden zeggen, zou het een rechtvaardiging voor hun daden zijn. Hun handelen blijft nog steeds 'kwaad'. Maar dat is niet het laatste woord. God is in de Jozefgeschiedenis vooral verborgen aanwezig, nauwelijks met de directe openbaring die we bij eerdere aartsvaders lezen. Maar Hij is er wel en keert het kwade ten goede.
Jozef zal voor zijn broers en hun kinderen zorgen. Aan het einde van zijn leven draagt hij Gods belofte aan hen over. Hun nageslacht zal samen terugkeren naar het land van de belofte.

Genesis 50:15-21 is de afsluiting van het conflict tussen Jozef en zijn broers. De passage laat een ontwikkeling zien bij de broers en bij Jozef. De broers hebben in Egypte zelf onrecht en angst ervaren; aan het slot erkennen ze hun eigen kwaad en vragen ze om vergeving. Jozefs houding aan het slot is eveneens anders dan aan het begin van de verhalen.

Komt het goed?
Komt het dan echt goed tussen Jozef en zijn broers? In de uitleg kom je een paar lijnen tegen. Volgens sommige exegeten vergeeft Jozef zijn broers uiteindelijk niet; hij kan dat ook niet doen, dat is aan God. De broers zouden in deze uitleg ook niet vragen om vergeving, maar om hun schuld te dragen of te verdragen. Zij moeten leren met *schuld* te leven, maar ze moeten met schuld ook kunnen *leven*. Hoewel de Hebreeuwse uitdrukking in vers 17 soms inderdaad 'schuld dragen' kan betekenen, is in andere teksten duidelijk 'vergeven' bedoeld. Mijns inziens gaat het daar hier ook om.
Andere uitleggers maken onderscheid tussen vergeving vragen voor persoonlijke zonde en publieke verzoening. Bij dat laatste zou het dan niet gaan om vergeving van schuld maar om vreedzaam samen verder leven. Dat onderscheid lijkt me echter niet op te komen uit het Oude Testament zelf. Naar mijn gedachte komen Jozef en de broers in Genesis 50 wel weer bij elkaar. Dat is een lange weg geweest, ruim twintig jaar … De broers belijden hun schuld en vragen om vergeving. In het antwoord is niet expliciet sprake van vergeving of verzoening. Jozef ziet wel af van vergelding, hoewel hij daar alle mogelijkheid toe had. Hij spreekt hun moed in, hij zal voor hen zorgen, hij troost hen.

In Genesis is eerder sprake geweest van een botsing tussen broers: Kaïn en Abel, Jakob en Esau. Bij Kaïn en Abel is van herstel geen sprake. Als Jakob en Esau elkaar weer ontmoeten, gaat het meer om het aannemen van geschenken dan dat het verleden benoemd wordt. Esau en Jakob blijven daarna uit elkaars buurt. Hiermee vergeleken komt het bij Jozef en zijn broers beslist verder.
Toch blijft de vraag open of álles goedkomt. Woorden van vergeving spreekt Jozef niet expliciet. Aan het begin van de Jozefcyclus wordt de eerste persoon meervoud gebruikt; dat komt aan het slot niet terug. Het gezin lijkt geen eenheid meer te worden. Tegelijk is er wel perspectief naar de toekomst. Jozef zal zorgen voor zijn broers en er is een gezamenlijke toekomst voor hun nageslacht.

Het gezin lijkt geen eenheid meer te worden. **Tegelijk is er wel perspectief naar de toekomst**

Ingewikkeld
Het slot van de Jozefgeschiedenis laat de complexiteit van het leven zien. Niet alle vragen worden beantwoord. Verzoening kan een heel lange weg zijn. De verhouding tussen Jozef en zijn broers wordt wezenlijk anders (zeker vergeleken met de relatie tussen Jakob en Esau), terwijl toch de vraag open blijft of alles weg is.
Daarmee komt het dichtbij. De oproep om elkaar te vergeven, zoals God in Christus vergeeft, klinkt in het Nieuwe Testament nog duidelijker. Maar in persoonlijke relaties of in het pastoraat blijkt vaak hoe ingewikkeld dat kan zijn. Er kan zelfs echt berouw en herstel zijn, terwijl toch de gevolgen blijven. Het is al genade als er toch een weg naar de toekomst is. ■

Prof. dr. A. Versluis is hoogleraar Oude Testament aan de Theologische Universiteit Apeldoorn.

Mijn EGO op de troon

We leven in een verwarrende wereld. En we zitten erin gevangen. Wat vroeger vanzelfsprekend was, komt nu zomaar onder felle kritiek te staan. Wat gisteren als vaststaand werd aanvaard – bijvoorbeeld dat het huwelijk een zaak is van één man en één vrouw – lijkt vandaag te worden beschouwd als een ketterij die alleen nog in een gevaarlijke marge van de samenleving wordt bepleit.

Dit schrijft de Amerikaanse hoogleraar Carl Trueman in zijn boek *Een vreemde nieuwe wereld*. Hij beschrijft daarin hoe ons denken over identiteit en seksualiteit door de eeuwen heen veranderde.[1] Zijn startpunt neemt hij bij de Franse filosoof Descartes (1596-1650).
De Nederlandse hoogleraar Bram van de Beek doet hetzelfde in zijn intrigerende boek *Ego, Een cultuuranalyse van het ik*.

In dit artikel geef ik kort de hoofdlijnen uit het boek van Van de Beek weer,[2] en wijs ik nu en dan op wat Trueman schrijft. Aansluitend laat ik zien hoe de door beiden geschetste ontwikkelingen doorwerken in het geestelijk en kerkelijk leven.

IK

Sinds Descartes' '*ik* denk, dus ik ben' bekijken we volgens Van de Beek de wereld vanuit onszelf. In eerste instantie bleef de

vrijheid die dat opleverde nog door gezag of macht gestructureerd. Maar na twee wereldoorlogen brak het inzicht door dat alleen de vrije mens de basis voor ons denken en handelen kan zijn. Het 'Ik', het menselijk ego, staat nu in elk beslissen en handelen centraal. Het bepaalt zelfs wat dit 'ik' is, tot in fundamentele aspecten van mensen als hun geslacht toe. Iedereen heeft zijn eigen waarheid en werkelijkheid. Een objectieve waarheid en werkelijkheid lijken nauwelijks meer te bestaan. De pendel is omgeslagen naar de subjectiviteit.
Trueman benadrukt dat de hedendaagse mens gedreven wordt door 'expressief individualisme'. Het individuele 'zelf' laat zich niet langer bepalen door verplichtingen tegenover en afhankelijkheid van een hogere god of een sociale gemeenschap. Het wil zijn eigen identiteit scheppen. Die identiteit is 'geseksualiseerd': seksualiteit bepaalt – in allerlei variaties – wie we *zijn*.

Geen god

De wetenschap speelde een belangrijke rol bij de ontwikkelingen, zo laat Van de Beek zien. Allerlei natuurwetmatigheden werden ontdekt en dat leidde tot de gedachte dat God niet nodig en niet aanwezig is. God werd uit de geschiedenis weggeschreven. Enerzijds verliest de mens daarmee zijn centrale positie in de wereld: zijn bestaan heeft geen doel en hij moet er maar het beste van zien te maken. Anderzijds komt hij juist helemaal centraal te staan: door wetenschap en techniek kan hij de natuur dienstbaar maken aan zichzelf en zijn eigen geluk. Zo werd de corona-epidemie ogenblikkelijk bestreden door een vaccin. En met behulp van techniek proberen we klimaatverandering een halt toe te roepen.

Ordeningen

Van de Beek beschouwt het postmodernisme als radicaal modernisme: alleen ikzelf bepaal wat ik doe, wat goed en wat waar is. Dat gaat gepaard met diep wantrouwen richting de waarheid van een ander ('fake news'). De doorwerking van dit denken is in de politiek, in maatschappelijke ordeningen en in de wetenschap steeds meer zichtbaar en voelbaar. De orde is niet meer van God en vaste machtsstructuren gingen sinds de zestiger jaren tegen de vlakte.
Volgens Trueman gaat het moderne ik uit van het gezag van onze innerlijke gevoelens. Dat individuele ik gaat er ook van uit dat de samenleving de individuele expressie ervan zal erkennen en bevestigen. Seksuele codes, opvoeding en de houding van de samenleving worden als potentieel schadelijk beschouwd. Daardoor wordt de manier waarop de samenleving met innerlijke verlangens omgaat een *politieke* kwestie. Uiteindelijk zal dit gevolgen hebben voor de vrijheid van meningsuiting en godsdienst.

Parallellen

Van de Beek signaleert parallellen tussen bewegingen in de cultuur en in het christendom.[3] Zo merkt hij op dat Luther het 'ik' binnengebracht heeft in de relatie van de mens en God. Het gaat om persoonlijk geloof en persoonlijk heil: hoe krijg ík een genadige God? In opwekkingsbewegingen, die aanvankelijk dichtbij de klassieke leer van de kerk stonden, werd de menselijke expressie en beleving steeds belangrijker. Al vóór de meeslepende muziek van de Beatles had de christelijke wereld de liederen van Johannes de Heer.
Laagdrempelige christelijke festivals en megakerken vormen de christelijke variant van seculiere popfestivals en disco. Er klinkt een eenvoudige boodschap over een liefdevolle, zorgende God, die je aanvaardt zoals je bent en die bij je is. Zonde is altijd vergéven zonde. In het lijden staat God per definitie aan onze kant. Er is niet de angstwekkende duisternis van het 'waarom', van de bittere ervaring van onrecht, van schuld.[4]
Het ik wordt meegenomen in de sfeer en raakt *in het moment* in vervoering. 'Het overkomt je'. Het gaat daarbij, aldus Van de Beek, niet zozeer om expressies van het geloof die zich aanpassen aan de cultuur, het zijn eerder expressies van die cultuur door mensen die betrokken zijn bij het geloof. Uiteindelijk zijn het expressies van *het menselijke ik* in een christelijke vorm (p. 82).

Doorwerking

De dominante aanwezigheid van het 'ik' en het expressief individualisme doortrekt op tal van manieren het religieuze leven.[5] Ik doe een aantal waarnemingen.

1 Een weergave van Truemans analyse gaf Bart van Egmond, zie: 'Een vreemde nieuwe wereld', in: *Nader Bekeken*, jrg. 32, nr. 1, dec. 2024/jan. 2025, p. 28-37, decjanAVM.pdf.

2 Het door Van de Beek aangereikte alternatief hoop ik later te bespreken.

3 Ik geef de mening van Van de Beek weer, maar vraag me af of hij niet met te rigoureuze en grove lijnen schetst.

4 Interessant is Van de Beeks verwijzing naar de vroege dwaalleraar Marcion. Ook hij kreeg met zijn nieuwtestamentische, liefdevolle god veel volgelingen.

5 Ook in de islam. Veelzeggende titels van Lale Gül zijn: *Ik ga leven* en *Ik ben vrij*.

Ik en God[6]

- Het godsbeeld is ingrijpend veranderd. De heiligheid van God, zijn gerechtvaardigde toorn, zijn absolute zeggenschap over ons hebben plaatsgemaakt voor een knuffelig en therapeutisch godsbeeld. Je mag er zijn zoals je bent en God begrijpt ons altijd. Over Godsverberging en heilige verontwaardiging wordt nauwelijks meer gesproken.
- De verhouding tussen de eeuwige God en de vergankelijke mens is fundamenteel herzien. Niet wij staan in dienst van Hem, maar ons ego bestijgt de troon en Hij mag dienstbaar zijn aan onze verlangens, persoonlijke groei en zelfontplooiing.

Zonde en genade

- Mét het uitsterven van de catechismusprediking werd het zondebesef ondiep. Hoeveel preken gaan er nog over de verdorvenheid van de menselijke natuur en de impact daarvan op onze verhouding met God?[7] Het menselijk individu is nog zo slecht niet. En om het met Van de Beek te zeggen: zonde is altijd al vergéven zonde. Zelden is het nog een reden om te worstelen met God of te twijfelen aan een daadwerkelijk verzoend zijn met Hem.
- Genade is daardoor vanzelfsprekend en goedkoop geworden. De betekenis van Jezus Christus als Middelaar krijgt onontkoombaar een andere invulling.[8]
- De tucht is verschrompeld. Kerken gaan prat op hun openheid en 'verdraagzaamheid', waarbij iedereen er mag zijn. Elkaar aanspreken (als onderlinge tucht) op een dwaalidee of een zondige levenspraktijk wordt als kwetsend of als een persoonlijke afwijzing opgevat.[9]

Kerk

- Kerk-zijn wordt veelal benaderd vanuit het eigen ik: waar je je thuis voelt, daar is Christus. Niet Hij roept ons ter kerke en heet ons – als wonder van genade – door de ambtelijke groet welkom, maar wij leren zingen: "Wij zijn hier bij elkaar; Heer, U bent welkom in ons midden" (Opw. 573).
- Kerkdiensten en preken hebben maar al te vaak een geruststellend en bijna knuffelend karakter gekregen ('je mag bij God als papa op schoot'). Schroom en de 'vreze des HEREN' is niet nodig. De kerk moet een veilige kerk zijn en de gemeente kan worden aangesproken als 'lieve mensen'. "Het draait om de mens", signaleerde Henk Drost al eerder.[10] De sfeer van welkom, welbevinden en (muzikale of persoonlijke) expressie krijgt ook volgens hem voorrang boven de zuivere verkondiging, de heiligheid van de sacramenten en de tucht.
- Ook in de kerk (en de christelijke politiek) is het thema 'seksualiteit' gepolitiseerd. De bezinning en besluitvorming erover voltrekt zich op de stroom van het culturele levensgevoel, dat ook bij kerkmensen onder de huid is gekropen.[11] Probleembewustzijn en kritische (zelf)reflectie ontbreken vrijwel geheel.[12]

Meningsuiting

- Binnen de kerk is de vrijheid van meningsuiting al in geding. Zes 'prominente' leden van de NGK keerden zich publiek tegen de synodebesluiten, omdat die de 'woorden van God buitenspel' zetten.[13] "Wij willen geen kerk waarin we ons moeten excuseren voor het in prediking en pastoraat uitdragen van de Bijbelse leer over huwelijk en seksualiteit."[14] Daar komt druk van buitenaf én van christenen bij.[15]
- Ook een krant als het *Nederlands Dagblad* laat zich in berichtgeving en selectie van onderwerpen veelvuldig meeslepen door het mensmiddelpuntig en expressief individualisme. Het is de dagelijkse druppel die het leven, denken en voelen van de lezers infiltreert.

Ontmaskering

Het boek van Van de Beek is confronterend. Het dwingt je tot zelfreflectie, als christen én als kerk. En Truemans voorspelling dat onze vrijheid van meningsuiting én van godsdienst serieus bedreigd worden is ronduit alarmerend.
Beiden dringen aan op een kritische houding van christenen ten opzichte van de cultuur. De Geest overtuigt immers de wereld van zonde, gerechtigheid en oordeel. Volgens Van de Beek is het eerste wat christenen, geleid door de Geest, moeten doen: de wereld ontmaskeren, ook als daarmee hun eigen masker wordt afgerukt en de schone schijn aan de kaak wordt gesteld. Christenen leven niet in de cultuur om het daarmee op een akkoord te gooien of om de cultuur te kerstenen. Zij oefenen fundamentele cultuurkritiek.

Bekering

We zijn meer wereldgelijkvormig dan we ons realiseren, zegt Trueman. Het gaat ook ons maar al te vaak om persoonlijk geluk. Ook wij hebben de neiging een kerk te kiezen die ons een goed gevoel geeft. We moeten onszelf onderzoeken, individueel én gezamenlijk: op welke manieren (meervoud!) hebben wij compromissen gesloten tussen het evangelie en de geest van deze tijd? We moeten ons daarvan bekeren, de Heere om genade smeken en onze overtuigingen en levenspraktijken hervormen. Hier valt veel te leren van de vroege kerk, die een slecht begrepen, verachte en marginale sekte was.[16]

Gehoor

Wat komt er van die ontmaskering en dat zelfonderzoek terecht? In mijn waarneming weinig of niets. Er is eerder sprake van een kritiekloos en naïef meedeinen dan van een eigen, Geestelijke positiebepaling. Het heeft evenwel geen zin om je kop in het zand of je vingers in je oren te stoppen. Dat is struisvogelpolitiek en zelfbedrog. Als de kerk (slaafs?) de cultuur volgt, die eigenmachtig het menselijk ego op de troon heeft geheven, wordt ze wereldgelijkvormig. Daarmee zet ze haar recht van bestaan op het spel. Want dan houdt ze op *boven alles* kerk van de Heer te zijn, conform zijn heilig Woord en het onderwijs van Zijn apostelen. De oproep tot ontmaskering, zelfreflectie, bezinning en bekering is daarom te serieus en indringend om er geen gehoor aan te geven. ■

6 In deze volgorde, conform de titel van hoofdstuk 5 bij Van de Beek.

7 Hoezo zou God zich vertoornen over de zonde … (HC antw. 10)? Hoezo maken wij elke dag de schuld groter (antw. 13)? Hoezo zou mijn geweten mij aanklagen … (antw. 60)? Hoezo je van het avondmaal onthouden … (het 'lange' avondmaalsformulier)? Hoezo zonder bekering en geloof geen redding (antw. 20, 81 en 87)?

8 Over 'de verdwenen Middelaar' hoop ik later te schrijven. Voor een vergelijkbare waarneming zie: Rob Visser, 'We moeten ook blijven spreken over Christus die onze straf heeft gedragen', *Nederlands Dagblad* 27 mei 2025, en https://www.evangeliebelijden.nl/de-weg-van-de-vrede.

9 Van de Beek: De ergste ziekte van deze tijd is "dat je gewoon niet luistert naar iemand die iets anders zegt dan wat je zint" (p. 11).

10 Zie zijn artikel 'Berea-kerk. Luisteren naar en beoordelen van preken', in: *Nader Bekeken*, jrg. 26, nr. 4, april 2019, p. 105-107. Zie NB april 2019.pdf.

11 Het Woord van God krijgt niet de beslissende stem, als dat de ontplooiing van het 'zelf' in de weg zit. Dat verklaart waarom een beroep op de heilige Schrift nauwelijks meer serieus genomen wordt.

12 Illustratief is hoe synodevoorzitter Sinia reageerde op het besluit van de Presbyterian Church of America om de contacten met de NGK te verbreken: "De PCA bevindt zich midden in de cultuurstrijd die in de Verenigde Staten woedt rond het gevoelige thema homoseksualiteit. Als NGK zoeken wij een weg die genuanceerder is." Met dit frame gaat hij voorbij aan de beweegredenen van de PCA en siert hij eigen benadering met het aureool 'genuanceerd'. Hij lijkt bovendien een blinde vlek te hebben voor de cultuurstrijd in Europa rond dit issue.

13 *Reformatorisch Dagblad*, 18 april 2025. Opmerkelijk: deze zo genoemde prominenten (Ben Vreugdenhil, Dick Westerkamp, Egbert Schuurman, Erik de Boer, Sander Griffioen en Wim Rietkerk) zoeken een podium in het *RD*, niet in het binnen de NGK vooral gelezen *Nederlands Dagblad*.

14 Twee ondertekenaars werden vooraf gewaarschuwd of achteraf teruggefloten, vanwege wat zij in een preek over seksualiteit hadden gezegd of wilden zeggen.

15 Getuige de discussie tussen Erik Jan Verbruggen en John Lapré: Dit is de Dag - Beluister Homogenezing wordt strafbaar: bescherming of bemoeienis? Podcasts | NPO Radio 1.

16 Daarover meer in het artikel van Bart van Egmond.

DE HEMEL (2)

Gerard de Jode, *De engel toont Johannes het nieuwe Jeruzalem*

Paradijs

De klassieke antifoon '*In paradisum deducant te angeli*' ('Ten paradijze geleiden u de engelen') wordt tot op de dag van vandaag gezongen tijdens het uitdragen van de overledene bij een rooms-katholieke uitvaart. Dit lied is ook opgenomen in het Liedboek[1], waardoor het zelfs in sommige protestantse liturgieën een plek heeft gekregen. De gelovige verlaat de aarde en betreedt het paradijs.
Gelovigen gaan na hun sterven naar de hemel. Zoals Christus het eens de misdadiger aan het kruis beloofde: "Ik verzeker je: nog vandaag zul je met Mij in het paradijs zijn."[2] Op het moment van heengaan uit dit leven zijn gelovigen 'met Christus'. Er is niet eerst een periode waarin je moet worden gereinigd voordat je de hemel mag betreden. De Rooms-Katholieke Kerk leert dat wie niet volkomen gereinigd is, eerst in het zogenaamde *purgatorium* (vagevuur) moet worden gelouterd "teneinde de noodzakelijke heiligheid te verwerven om in de vreugde van de hemel te kunnen binnengaan."[3] De kerk van de Reformatie stelt dat gelovigen erop mogen vertrouwen dat ze *terstond* met Christus in het paradijs zullen zijn. Het paradijs is hier niet de hof van Eden, de tuin van Adam en Eva. Maar in de Bijbel wordt het woord 'paradijs' ook gebruikt voor de hemel. Zo kan Paulus schrijven dat hij "tot in

TEKST
CEES
IPPEL

BEELD
WIKIMEDIA

de derde hemel werd weggevoerd"[4] en verderop dat hij "werd weggevoerd tot in het paradijs."[5]

Met Christus zijn

De hemel is de plek waar wij naar mogen uitzien tijdens ons leven op aarde. De Hebreeënbrief beschrijft de tijd die wij doorbrengen op aarde als een "doorreis naar een vaderland."[6] Een zoektocht en pelgrimstocht. Het paradijs is hier op aarde echter niet (meer) te vinden. En daarom kijken gelovigen "reikhalzend uit naar een beter vaderland: het hemelse."[7] De hemel als een plek van rust na gedane arbeid. De Geest zegt over de gelovigen in Openbaring 14 dat "zij mogen uitrusten van hun inspanningen."[8] Wie zich ervan bewust is op doorreis te zijn, heeft al veel gewonnen. Velen koesteren aan het einde van hun leven wel een bepaalde hoop; er moet toch 'iets' zijn na het sterven.
Wie echter op aarde zonder Christus heeft geleefd, zal ook na het sterven zonder Hem zijn en niet in de hemel aankomen. Maar pelgrims komen Thuis.

heerlijkheid. De Catechismus benadrukt dat onze enige troost daarin ligt dat wij in ons leven en sterven met lichaam en ziel toebehoren aan onze getrouwe Zaligmaker Jezus Christus.[9] Op aarde met Christus leven en na ons sterven bij Christus zijn; ook in de hemel leven met Hem.

Paulus heeft daar veel zin in. Aan de Filippenzen schrijft hij: "Want voor mij is leven Christus en sterven winst."[10] De apostel zegt niet dat hij de begeerte heeft om naar de *hemel* te gaan, al zal dat verlangen er vast ook bij hem zijn. Paulus is niet in de eerste plaats bezig met de vraag "Hoe kom ik in de hemel?" Maar hij verlangt ernaar bij Christus te zijn. Dát is voor Paulus "het allerbeste", zo voegt hij er in één adem aan toe. Sterven wordt zo echt winst. Want sterven is voor een gelovige aankomen op díe plek waar Christus woont en troont.

Eeuwigheid

Bij Christus in de hemel zijn. Wij hebben daar allerlei gedachten over, maar komen daarbij niet los van onze banden met deze aarde. Wij leven

Wie zich ervan bewust is op doorreis te zijn, heeft al veel gewonnen

De Bijbel spreekt niet zozeer over 'naar de hemel gaan'. Je hoort dat mensen wel zeggen, gelovig of niet-gelovig. Maar de Bijbel heeft het over sterven en bij Christus zijn. De focus ligt niet op de hemel, maar op het zijn 'met Christus'. Want Christus is het hart, is het centrum van de hemelse

in een wereld waarin de dingen van tijdelijke aard zijn. Alles om ons heen gaat voorbij; het raakt in verval, sterft en komt tot een einde. Alles lijkt vroeg of laat te verdwijnen; daarom bespeuren we in ons een hang naar wat blijvend is en eeuwig. Paulus schrijft: "Wij richten ons niet op de zichtbare dingen maar op de onzichtbare, want de zichtbare dingen zijn tijdelijk, de onzichtbare eeuwig."[11] De anglicaanse bisschop J.C. Ryle schreef daarover in de negentiende eeuw: "Ten aanzien van de eeuwigheid bestaan er hoogten en diepten die de sterfelijke mens nooit zal kunnen begrijpen; maar God heeft erover gesproken en daarom hebben wij het recht niet ons daarmee niet bezig te houden."[12] Een oproep om ons bezig te houden met de *meditatio futurae vitae* – de overdenking van het komende leven.

Er wordt in onze tijd soms neerbuigend gedaan over de middeleeuwse mens die te veel gericht zou zijn op Boven. En wij haasten ons dan om te zeggen dat de middeleeuwer vluchtte uit zijn treurige levensomstandigheden door de hemel als welkome uitkomst te zien. Maar zijn wij het zicht op de hemel en de eeuwigheid niet min of meer kwijtgeraakt? Hier en nu moet

1 Lied 959a 'In paradisum'; Lied 959b 'Ten paradijze'. *Liedboek. Zingen en bidden in huis en kerk*. 's-Gravenhage, Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied, 2013.

2 Luc. 23:43.

3 § 1030, *Catechismus van de Katholieke Kerk*, KokBoekencentrum, Utrecht/Halewijn, Antwerpen, 2023, gewijzigde herdruk, p. 245.

4 2 Kor. 12:2.

5 2 Kor. 12:4.

6 Heb. 11:14.

7 Heb. 11:16.

8 Op. 14:13.

9 Heidelbergse Catechismus – Zondag 1, v/a 1.

10 Fil. 1:21.

11 2 Kor. 4:18.

12 J.C. Ryle. *Op weg naar de eeuwigheid. Hemel en hel in Bijbels licht*, De Groot Goudriaan, Utrecht, 2024, p. 75.

het gebeuren, daarom: "Laten we eten en drinken, want morgen sterven we."[13] Maar Christus zegt dat wie in Hem gelooft eeuwig leven héέft.[14] Het eeuwige leven begint hier op aarde al; de scheiding tussen aarde en hemel is veel minder strikt.

Volmaaktheid

Over het hemelleven wordt veel gefantaseerd. Maar een voorstelling maken van de hemel en het leven daar is en blijft lastig. Dat komt omdat wij niet goed raad weten met het begrip 'volmaaktheid'. Wij kunnen daar met ons begrensde en zondige verstand niet goed bij. Het gaat domweg ons voorstellingsvermogen te boven.
Hier op aarde zijn onvolmaaktheid en gebrekkigheid schering en inslag. Wie graag een cake bakt, weet dat er altijd wel iets aan te verbeteren valt; de volgende keer iets minder zout en vijf minuten langer in de oven. Om er vervolgens achter te komen dat ook bij een nieuwe bakpoging de cake nog niet volmaakt is, ook al geurt de cake heerlijk en is de smaak voortreffelijk. Een volmaakte cake gaat op deze aarde niet lukken; er blijft altijd wat te wensen over.

Een volmaakte cake gaat op deze aarde niet lukken; er blijft altijd wat te wensen over

Maar dit alles raakt nog niet aan het begrip 'volmaaktheid' zoals het in de hemel zal zijn. In de hemel zal het volkomen goed zijn. En om daar wat van te gaan begrijpen, moeten wij ons hart en onze geest hier op aarde leren afstemmen op de hemel. Wie op de Olympische Spelen een gouden medaille wil halen moet het uiterste van lichaam en geest geven; trainen en nog eens trainen; alles wegdoen wat schadelijk kan zijn voor de lichamelijke en mentale gesteldheid. Het neerzetten van een topprestatie vergt tijd en inspanning. Ook op aarde moeten wij de tijd nemen, ons ervoor inspannen, ons trainen om Christus te leren kennen.
Paulus schrijft daar hartstochtelijk over aan de Filippenzen: "Broeders en zusters, ik beeld me niet in dat ik het al heb bereikt, maar één ding is zeker: ik vergeet wat achter me ligt en richt mij op wat voor me ligt. Ik ga recht op mijn doel af: de hemelse prijs waartoe God in Christus Jezus roept."[15] Paulus gaat met alles wat in hem is voor de gouden plak en dat is niet minder dan het kennen van Christus en de grote kracht van Zijn opstanding.
"Wees dus volmaakt, zoals jullie hemelse Vader volmaakt is",[16] zegt Christus in de Bergrede. Is volmaaktheid dan bereikbaar voor ons? Onze Heiland bedoelt hier niet dat wij volmaakt zondeloos zouden moeten worden. Dat zullen wij op aarde ook niet bereiken; dagelijks blijft ons gebed noodzakelijk: "Vergeef ons onze schulden, (...)".[17] Maar met de volmaaktheid die Christus ons aanprijst wordt bedoeld dat wij – door de kracht van Gods Geest – in staat zijn Gods wil voor ons leven te onderkennen, daardoor in de beproeving overeind te blijven, onze vijanden lief te hebben en onze tong in bedwang te houden, om maar enkele zaken te noemen.[18]

Thin Places

Graag ervaren wij in ons dagelijks leven wat van de hemel. Bij een prachtig concert lijkt de tijd stil te staan en worden we opgenomen in een groter geheel; een ervaring die naar meer smaakt. Mensen proberen de hemel op aarde te zoeken.
In het Keltische christendom van Ierland en Engeland spreekt men van 'Thin Places'. Plekken waar de afstand tussen hemel en aarde 'dun' is – aarde en hemel lijken elkaar te raken. Zo pelgrimeren in Ierland en Engeland al eeuwenlang gelovigen naar deze plaatsen, omdat het lijkt alsof daar de hemel dichterbij is dan elders en daardoor het bidden makkelijker lijkt te gaan. En je als vanzelf meer in een ontvangende houding komt – geestelijk gezien. Thin Places zijn vaak afgelegen plekken. Verlaten eilanden, te midden van de zee. Met imposante rotspartijen waar de branding op stukslaat. Ruige begroeiing. Vogels in de lucht, die hun lied uitzingen naar de Schepper. Prachtige plekken, waar pelgrims naartoe trekken om God de Schepper te aanbidden. Om meer van God te ervaren. Ook meer te ervaren van de hemel op aarde.

Hemel en aarde op elkaar betrokken

Voor de zondeval in het paradijs was de communicatie tussen hemel en aarde optimaal. Na de zondeval is die vertroebeld. Door de zonde is de communicatie verstoord en is het lastig om als aardse mensen de hemelse dingen

te verstaan. Maar er is geen definitieve scheiding tussen hemel en aarde gekomen. Het verbroken contact wordt door het verlossingswerk van Christus hersteld.[19]
Christus begint Zijn verkondiging met een oproep tot bekering: "Kom tot inkeer, want het koninkrijk van de hemel is nabij!"[20] De profeten verwachtten een eschatologische vereniging van hemel en aarde aan het eind der tijden, maar die blijkt al te zijn gekomen in de persoon en prediking van Jezus. De Zoon van God, vanuit de hemel afgedaald naar de aarde, meldde de komst van het hemels Koninkrijk. En nu Christus weer terug is in de hemel, belooft Hij om in ons midden te komen.[21]

Met deze belofte in het achterhoofd is het de vraag of je wel op pelgrimage moet naar afgelegen Thin Places om iets van de hemel te ervaren. Want ook de kerk kan een Thin Place zijn. Als wij in de kerk samenkomen in Christus' naam, heeft de hemelse Koning ons beloofd in ons midden te zijn, al zijn er maar twee of drie mensen in Zijn naam bijeengekomen.[22] Als de gemeente in de kerk samenkomt, dan opent er zich een toegangsweg tussen hemel en aarde. De Amerikaanse theoloog Jonathan Leeman zegt dat Christus de ruimte heiligt waar christenen samenkomen.[23] Wanneer het Evangelie klinkt, wordt een bijeenkomst van gelovigen tot een kerk en wordt Christus' Koninkrijk zichtbaar te midden van deze gelovigen. Wanneer we samenkomen wordt de geografie van de hemel, zoals Leeman het uitdrukt, zichtbaar en hoorbaar en tastbaar. Vandaar dat het fysiek samenkomen van de gemeente zo wezenlijk is. Waarom zou je eigenlijk een dure en inspannende reis ondernemen naar een zogenaamde Thin Place aan de kust van Schotland als je ook iedere (!) zondag naar de kerk kunt? Hemel en aarde zijn meer op elkaar betrokken dan wij doorgaans denken.

Niet eeuwig in de hemel

De hemel is niet onze uiteindelijke bestemming, niet ons eindstation. Zo wordt het wel gezien. De gedachte is dat na een leven op aarde de gelovige naar de hemel gaat. Om daar eeuwig te verblijven. Maar de beweging is: aarde–hemel–nieuwe aarde. Op de nieuwe aarde zal de gelovige zijn bestemming vinden. De hemel zoals die er nu is, zal eenmaal vernieuwd worden: er komen een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Een totale vernieuwing door het herscheppend werk van de drie-enige God: *re-creatio*, her-schepping. "Het werk dat God als Schepper begon, en dat door de Zoon werd gered van zonde en dood, zal door de Geest voleindigd worden, in de herschepping komt de schepping terug én tot haar doel."[24] Straks zal het nieuwe Jeruzalem neerdalen uit de hemel en zal het een hemel op aarde worden. De hoofdstukken 21 en 22 van Openbaring geven ons daar al enig zicht op. Hoe de nieuwe hemel en de nieuwe aarde op elkaar betrokken zullen zijn is ons niet geopenbaard. De laatste twee hoofdstukken van de Bijbel volstaan met de beschrijving van het nieuwe Jeruzalem.[25] Duidelijk is wel dat dan de gemeenschap met God volkomen zal zijn – het verlangen van Paulus en van iedere gelovige. "*Zie, de stad van vrede komt ons tegemoet. Op de nieuwe aarde woont het Lam voorgoed.*"[26] ■

Straks zal het nieuwe Jeruzalem neerdalen uit de hemel en zal het een hemel op aarde worden

Drs. C. Ippel is ouderling-kerkelijk werker van CGK-Almelo, voorganger voor doven en researcher bij zendingsorganisatie People International.

13 1 Kor. 15:32.

14 Joh. 6:47.

15 Fil. 3:13-14.

16 Mat. 5:48.

17 Mat. 6:12.

18 Vgl. Michael A. Eaton, *The Branch Exposition of the Bible. A Preacher's Commentary of the New Testament*, Langham Publishing, Carlisle, 2020, p. 30.

19 Vgl. Ds. H. Korving. *Kennis in viervoud. Ken de Heere. Ken jezelf. Ken de Bijbel. Ken je toekomst*, Brevier, Kampen, 2015, p. 313.

20 Mat. 4:17.

21 Mat. 18:20.

22 Mat. 18:20.

23 Jonathan Leeman, 'Churches: The Embassies and Geography of Heaven' (December 22, 2020), www.9marks.org/article/churches-the-embassies-and-geography-of-heaven.

24 G. van den Brink & C. van der Kooi, *Christelijke Dogmatiek. Een inleiding,* Boekencentrum, Zoetermeer, 2012³, p. 664.

25 Ds. H. Korving, *Kennis in viervoud*, p. 335.

26 Lied 777:7. *Liedboek 2013.*

ZORGEN NIET WEGGENOMEN

In het vorige nummer van Nader Bekeken *reageerde prof. Henk van den Belt op de kanttekeningen die Maarten Kuijt en Ilco van Ommeren plaatsten bij zijn boek* Geestspraak *(NB februari, mei, juni, juli/augustus 2025). Hieronder de repliek van beide auteurs.*

We zijn de redactie van *Nader Bekeken* dankbaar voor de mogelijkheid om deze afsluitende reactie op Van den Belt te geven. Onze drie kanttekeningen waren: 1) Hij zet de deur open naar het theïstisch evolutionisme; 2) hij citeert het ethische waarheidsbegrip te kritiekloos; 3) hij doet de inerrancybeweging geen recht.

Van den Belt *blijft* bij zijn oudeaardecreationisme. Hij meent dat we hem niet goed begrepen hebben. Daarnaast vindt hij dat wij geen recht doen aan de grondstructuur en de strekking van zijn boek doordat we onze kritiek ophangen aan een enkele uitdrukking van de ethischen en zijn voorkeur voor het woord 'infallible' boven 'inerrancy'. Hij vindt onze reactie overtrokken en typeert onze kritiek als het zoeken van mogelijk zwakke plekken in zijn boek en menigmaal suggestief.

Wij herkennen ons daarin niet. Als het gaat over kritiek, dan spreken we bewust van 'kant-tekeningen' omdat wij instemmen met de grondstructuur van zijn boek, namelijk dat hij het gezag van de Schrift hoog wil houden. Dat is ook onze intentie: Sola Scriptura! Maar dan mogen wij toch wel – bij alle waardering – de vinger leggen bij enkele punten die ons zorg geven dat zij afbreuk doen aan het gezag van de Schrift.

Volgens Van den Belt is de kosmos miljarden jaren oud. Hij voegt zich bij de 'gangbare wetenschap', die – en dat zal hij niet kunnen ontkennen – doordrenkt is van de evolutietheorie. Hij wil zich echter niet onder de theïstisch evolutionisten scharen (331), onder andere omdat hij, in tegenstelling tot G. van den Brink ("De mens komt op uit het dierenrijk"[1]), vasthoudt aan de afzonderlijke schepping van de mens als man en vrouw naar zijn beeld en gelijkenis in een 'staat van rechtheid'. Verder stelt hij dat "de dood van de mens een gevolg is van de zonde. Adam en Eva zijn onze eerste voorouders. Zij leefden lang geleden in een door God omtuinde hof waar het goed was omdat God er was" (331). Wél een staat der rechtheid *in* het

paradijs, maar *niet daarbuiten*, want, zo stelt van den Belt, "als de genoemde inzichten kloppen dan is er ook een cyclus van leven en dood in het planten- en dierenrijk geweest lang voordat Adam en zijn vrouw door God geschapen zijn. Dat staat op gespannen voet met een harmonieuze staat der rechtheid waarin de hele wereld een paradijs was zonder dood en lijden" (316).

Van den Belts positie is een middenweg tussen G. van den Brink en M.J. Paul. Van den Belt is onzes inziens te veel onder de indruk van 'de overduidelijke bewijzen voor de hoge ouderdom van de kosmos'. Hij onderbouwt dat met Bavincks (o.i. al te ruime) begrip van de algemene openbaring, waardoor 'bepaalde inzichten van de wetenschap' de status krijgen van openbaring. Bovengenoemde middenweg is treffend getypeerd door William VanDoodewaard in zijn *The quest for the historical Adam*[2]: Genesis 1:1-2:3 levert men over aan de 'gangbare' evolutiewetenschap en een 'non-literal hermeneutic', maar vanaf Genesis 2:4 kiest men dan voor 'a more literal approach' (een meer letterlijke benadering). Dit geeft een dualisme in Van den Belts Schriftvisie[3] en dat levert zo een *beperkte geldigheid* van het *principium cognoscendi* voor de theologie op. De klassiek-gereformeerde Schriftvisie zien wij daarentegen bij C. van Dam, die wil vasthouden aan het spreken van God *ook* in Genesis 1:1-2:3 en hierin *niet* de wetenschap boven het zelfgetuigenis van de Schrift stelt.[4]
Dat Van den Belts positie vóór de verschijning van *The Genesis Flood* van John C. Whitcomb en Henry M. Morris in 1961 vrij gangbaar was onder orthodoxe theologen, zoals hij in zijn reactie aangeeft, is tegengesteld aan de feiten. Ook doet Van den Belt geen recht aan de orthodoxe theoloog B.B. Warfield (1851-1921), die hij graag aanhaalt. Er wordt over deze theoloog namelijk heel verschillend geoordeeld, ook volgens Van den Belts eigen schrijven.[5]
M.J. Paul concludeert over Warfield: "In allerlei opzichten bleef de hoogleraar fundamentele twijfels koesteren t.a.v. de evolutietheorie."[6]

De zin dat 'de waarheid ethisch is', raakt volgens Van den Belt de grondstructuur van zijn boek niet. Deze theologisch zeer 'beladen' uitdrukking kan echter niet als een *illustratie* dienen voor zo'n belangrijk punt als de juiste betekenis van het Bijbelse woord 'waarheid'. Zeker niet als precies op dit punt Bavinck de degens gekruist heeft met de ethischen. Gunning heeft over de theologie van D. Chantepie de la Saussaye eens treffend opgemerkt dat al diens opvattingen zich in feite laten 'terugbrengen tot de overtuiging *dat de waarheid ethisch is …*'.[7] Met het kritiekloos hanteren van deze uitdrukking geeft Van den Belt te veel eer aan de ethische Schriftvisie en verbleken allerlei gereformeerde noties.[8] De geschiedenis heeft laten zien dat de midden-orthodoxie – die ook het ethische beginsel op de Schrift heeft toegepast – het debat over het Schriftgezag sterk heeft bepaald. Zeker in hervormde kring.

Wij hebben de indruk dat de zoektocht naar een *waarlijk gereformeerde hermeneutiek* zich nu grotendeels heeft verplaatst van Nederland naar Noord-Amerika. We zien dit bijvoorbeeld in publicaties van C. van Dam en W. VanDoodewaard, die beiden Nederlandse wortels hebben en helemaal op de hoogte zijn van de Nederlandse gereformeerde theologie. Laten we onze winst doen met zulke theologen![9]

Van den Belt zegt over onze derde kanttekening ('inerrancy'): "Ik zou volgens mij goed passen binnen de ruime kaders van de inerrancy die tegenwoordig in de Verenigde Staten gelden." We zien wel dat Van den Belt zich als geestverwant opstelt, maar met zijn manier van schrijven over de inerrancybeweging[10] zet hij zijn lezers en zijn studenten in een negatieve richting hieromtrent. Wij hebben Van den Belt niet in het kamp van de neo-evangelicals geplaatst, maar een eenzijdige weergave van de inerrancybeweging duwt zijn lezers en studenten wel eerder in de richting van de neo-evangelicals.

We hopen dat hij in een volgende druk inderdaad 'zo zorgvuldig mogelijk' zal 'formuleren ten einde misverstanden te voorkomen', *theologische misverstanden* wel te verstaan. ■

1 'Weggevallen uit Gods bedoelingen. Interview met Gijsbert van den Brink', *Kontekstueel – Tijdschrift voor gereformeerd belijden nú*, 29e jrg., nr. 3, jan. 2015, 15.

2 William VanDoodewaard, *The quest for the Historical Adam – Genesis, Hermeneutics, and Human Origins*, Grand Rapids, 2015, 4-6. Een studie die wereldwijd veel positieve recensies heeft ontvangen.

3 Dit is in de gereformeerde theologie altijd afgewezen: A.B. du Preez, *Die dualistiese inspirasieleer. 'n Dogmahistoriese ondersoek*, Delft, 1933, en F.W. Buytendach, *Aspekte*, Amsterdam, 1972.

4 C. van Dam, *In the Beginning – Listening to Genesis 1 and 2*, Grand Rapids, 2021.

5 In *Theologia Reformata – Themanummer Schepping en evolutie*, jrg. 53, nr. 4, december 2010, 340, noot 15, stelt Van den Belt dat volgens bepaalde 'evangelical' wetenschappers Warfield een 'conservative evolutionist' was, maar evenals anderen stelt Fred G. Zaspel in zijn uitvoerige dissertatie *The Theology of B.B. Warfield: A Systematic Summary*, Wheaton, 2010, dat Warfield "slechts de mogelijkheid van evolutie open laat".

6 M.J. Paul, *Oorspronkelijk – Overwegingen bij schepping en evolutie*, Apeldoorn, 2017, 373.

7 Zie J.H. Gunning jr. en P.D. Chantepie de la Saussaye Dz., *Het ethisch beginsel der theologie*, Noordhoff, Groningen, 1877, 7.

8 Opvallend vinden wij het trouwens dat Van den Belt probeert een scheiding te maken tussen de stellingname 'De waarheid is ethisch' en 'het hanteren van het ethisch waarheidsbegrip' – wat toch echt twee kanten van één en dezelfde zaak zijn. Hij heeft deze stellingname in zijn zakenregister echter wel degelijk opgenomen onder het kopje: waarheidsbegrip.

9 Wij stelden dit al in *Kontekstue*el, 1e jrg., nr. 4, februari 1987, 20-22.

10 D.A. Carson is een bekende voorman van die beweging en ook waren dat wijlen J.I. Packer en Carl F.H. Henry.

TEKST
ROB
VAN HOUWELINGEN

BEELD
WIKIMEDIA

Uitleg van een bijbelgedeelte

Saulus, ook Paulus geheten …

(HANDELINGEN 13:9A, EIGEN VERTALING)

Rafael, *De bekering van de proconsul*

Zijn naam was Klein

Het is een populaire gedachte, gevoed door menige kinderbijbel: vlak na zijn bekering, onderweg naar Damascus, heeft Saulus zijn naam veranderd in Paulus. Maar dat ligt toch een slag anders. Is er eigenlijk wel sprake van een naamswijziging? En waarom duikt het eiland Cyprus in dit verband op?

We beginnen bij Damascus. Wat daar gebeurde is dat Jezus zich vanuit de hemel openbaarde aan Saul (in het Nieuwe Testament vergriekst tot *Saulos*) uit Tarsus. Zo werd hij tot apostel geroepen: nummer dertien, een extra uitzendkracht. Hij bleef de God van Israël trouw, maar moest zich grondig heroriënteren en voortaan gaan verkondigen dat Jezus de beloofde Messias is.
Dat de apostel bij die gelegenheid een andere naam zou hebben aangenomen, klopt niet met wat het boek Handelingen vertelt. Onder de naam Saulus is hij meteen al actief bezig met zijn nieuwe taak: allereerst in Damascus, daarna in Jeruzalem en later ook in Antiochië (Hand. 9:19b-30; 11:25-30). De eerste zendingsreis begint met de uitzending van het duo 'Barnabas en Saulus' (Hand. 13:1-7). Zij varen vanuit Antiochië naar Cyprus en pas wanneer zij op dit eiland missionair bezig zijn, wordt terloops vermeld dat Saulus ook Paulus heette. Vanaf dat moment gaat het in Handelingen uitsluitend over Paulus.

Relatie met Sergius Paulus

Wat was er op Cyprus precies gebeurd? Eerst hadden Barnabas en Saulus het evangelie van Jezus de Messias verkondigd onder de Joden in Salamis, de

vroegere hoofdstad van Cyprus. Vervolgens reisden ze het hele eiland rond naar de nieuwe hoofdstad Pafos, aan de zuidwestkust. Daar resideerde de Romeinse proconsul, Sergius Paul(l)us. Hij was afkomstig uit een vooraanstaande familie en droeg een tamelijk bekende achternaam, vaak gespeld met dubbel l.

Sergius Paulus was een verstandig man, lezen we. Hij liet Barnabas en Saulus bij zich komen, omdat hij meer wilde horen over het woord van God. Een geïnteresseerde Romein, die zelf het initiatief nam. Deze man had ook een Joodse magiër in zijn gevolg, een valse profeet: Barjesus die ook Elymas werd genoemd. Het is altijd handig om als bestuurder iemand met bovennatuurlijke krachten in de buurt te hebben, zal de proconsul hebben gedacht. Maar of dit een verstandige keus was?

Toen Elymas probeerde Sergius Paulus van het geloof af te houden, kwam Saulus oftewel Paulus met een felle reactie. Vervuld door de heilige Geest, keek hij Elymas strak aan en sprak hem bestraffend toe: "U bent een bedrieger, een gewetenloze oplichter, een kind van de duivel en een vijand van elke vorm van gerechtigheid … De hand van de Heer zal u treffen, u zult blind zijn en voorlopig de zon niet zien" (Hand. 13:10). Hier komt de ware profeet tevoorschijn die de leugenprofeet ontmaskert. En met effect, waaruit blijkt dat hij namens de Heer had gesproken: onmiddellijk werd Elymas met blindheid geslagen. Wel 'voorlopig', dus voor een bepaalde termijn, als bezinningstijd. Hem overkwam dus hetzelfde als Saul bij Damascus, die drie dagen lang blind bleef (Hand. 9:8-9). Sergius Paulus was overtuigd, "diep onder de indruk … van wat hij over de Heer had geleerd" (Hand. 13:12). Hij had geleerd dat de Heer, Jezus Christus, machtiger is dan Barjesus alias Elymas.

Dit is de eerste bekering van een niet-Jood in een puur heidense context. Cornelius uit Caesarea, door de prediking van Petrus christen geworden, was een godvrezende Romein in het heilige land. Maar met de proconsul van Cyprus kwam de eerste echte buitenstaander tot geloof. Daarmee gaat het evangelie een reuzenstap verder de wereld in; vanuit Jeruzalem op weg naar de uiteinden van de aarde. Het apostelschap van Paulus speelde daarbij een belangrijke rol. Het lijkt niet geheel toevallig dat Saulus nu opeens Paulus heet, juist na de bekering van Sergius Paulus. Dan heeft het woordje 'ook' uit de tekst een bijbetekenis: Saulus heette óók Paulus, net zoals de proconsul.

Dan heeft het woordje 'ook' uit de tekst een bijbetekenis: **Saulus heette óók Paulus, net zoals de proconsul**

Tweede naam

Saulus heeft zijn naam niet veranderd; hij gebruikte in de Grieks-Romeinse wereld een tweede naam die minder Joods klinkt. Dat gebeurde vaker. Men koos het liefst een naam die qua klank zoveel mogelijk overeenkwam met de Joodse naam.[1] Saulus/Paulus, slechts één letter verschil. En 'paulus' is een normaal Latijns woord, dat 'klein' betekent. Hij beschouwde zichzelf dan ook als de minste van de apostelen (1 Kor. 15:9a). Het gebruik van deze tweede naam zou voor hem altijd gekleurd blijven door zijn ontmoeting met Sergius Paulus op Cyprus.

Het Nieuwe Testament bevat twee andere voorbeelden van Joden met zo'n tweede naam. Allereerst degene die in Handelingen steeds Silas heet, een Griekse vorm van de naam Saul, maar in de brieven Silvanus genoemd wordt (1 Tess. 1:1; 2 Tess. 1:1; 1 Petr. 5:12). 'Silva' betekent 'bos' in het Latijn. Verder Johannes uit Jeruzalem, 'ook Marcus geheten'[2], een bekende Romeinse voornaam. Omdat Saulus het Romeinse burgerrecht bezat, was zo'n Romeinse achternaam voor gebruik in het buitenland helemaal niet vreemd. Ook in zijn brieven gebruikt hij aan het begin graag deze naam voor zichzelf: "Van Paulus, apostel van Jezus Christus". Paulus is geen bijnaam die anderen hadden bedacht, maar de werknaam die hij zelf gebruikte op zijn missionaire reizen. De Heer had hem immers aangesteld tot zijn speciale gezant, als apostel van buitenlandse zaken. De Griekse uitdrukking *ho kai Paulos* in Handelingen 13:9a kan daarom beter vertaald worden met 'ook Paulus geheten' dan met 'die ook Paulus genoemd werd' (NBV21).

Relatie met Barnabas

Er vond op Cyprus nog een andere verschuiving plaats. Tot nu toe was Bar-

nabas de leidende figuur bij de eerste zendingsreis. Hij had het voor Saulus opgenomen, toen de leerlingen in Jeruzalem niet konden geloven dat hun vroegere vervolger ineens bekeerd was.

Als we nog even verder lezen, zien we twee momenten waarop Barnabas voorop staat. Maar dat zijn verklaarbare uitzonderingen. Het eerste moment is in Lystra, waar Paulus een man geneest

Hij beschouwde zichzelf dan ook als **de minste van de apostelen**

Barnabas trad op als een soort mentor van de pasbekeerde Saulus (Hand. 9:27). De keus om op Cyprus te beginnen met missionair werk was waarschijnlijk ook van Barnabas afkomstig, want hij kwam daar vandaan en kende het eiland goed. Een neef van Barnabas, Johannes Marcus, reisde met hen mee om hen bij te staan in het missionaire werk. De volgorde in Handelingen is aanvankelijk steeds: 'Barnabas en Saulus'.

Maar door zijn profetische optreden is Saulus/Paulus de beschermeling van Sergius Paulus geworden. Hij treedt uit de schaduw van zijn mentor tevoorschijn. Vanaf nu heeft Paulus de leiding van het reisgezelschap: 'Paulus en de mensen om hem heen' (Grieks: *hoi peri Paulon*; Hand. 13:13a). Ze vertrekken vanuit Cyprus weer naar het vasteland. Daar aangekomen, haakt Johannes Marcus af, iets wat Paulus hem uiterst kwalijk heeft genomen (Hand. 13:13b; 15:37-38). Marcus keerde terug naar Jeruzalem, waar zijn moeder woonde (Hand. 12:12). We weten niet wat de reden van zijn vertrek was. Had het misschien te maken met de gewijzigde rol van zijn oom?[3]

De naam Barnabas wordt pas in Handelingen 13:42 weer genoemd en nu als tweede: 'Paulus en Barnabas'.

die al sinds zijn geboorte verlamd was. De stadsbewoners denken dat Zeus en Hermes naar de aarde zijn afgedaald. Barnabas lijkt volgens hen op Zeus, de Oppergod, terwijl Paulus wordt vergeleken met diens woordvoerder Hermes (Hand. 14:12-14). Het tweede moment is tijdens het veelbewogen convent van Jeruzalem, na de eerste zendingsreis. Barnabas genoot in Jeruzalem meer vertrouwen dan Paulus (Hand. 15:12,25; toch staat Paulus voorop in vers 2, 22 en 35).

Intussen treedt Paulus steeds zelfstandiger op. In Handelingen 15:36-41 wordt een conflict tussen beide mannen beschreven, wanneer Paulus het plan oppert alle steden van de eerste zendingsreis opnieuw te bezoeken om te zien hoe het met de leerlingen aldaar gaat. Barnabas wil Johannes Marcus een tweede kans geven, "maar Paulus voelde daar niets voor, omdat hij hen in Pamfylië in de steek had gelaten en zich aan hun werk had onttrokken" (Hand. 15:38). Uiteindelijk vertrekt Barnabas samen met Marcus en zonder Paulus; zij gaan terug naar Cyprus. Paulus kiest een andere reisgenoot, namelijk Silas/Silvanus, en zij blijven op het vasteland. Het is duidelijk: Barnabas kan zeggen wat hij wil, maar Paulus trekt zijn eigen plan.

Klein en groot

Vele eeuwen later kunnen we vaststellen dat de naam Saulus ruimschoots overvleugeld is door de naam Paulus. Geen andere apostel heeft zoveel invloed gehad als hij. Tijdens zijn missie naar de niet-Joodse volken verbreidde hij het evangelie van Jezus, de Messias van Israël, die ook de Redder van de wereld is. Hij schreef tal van brieven, zowel aan de gemeenten die hij had gesticht als aan zijn medewerkers. Paulus' boodschap heeft wijd en zijd gehoor gevonden, tot in de Lage Landen toe. Hij werkte het meest onder de naam Klein, maar zijn daden waren groot, omdat ze gedaan zijn in de naam van degene die hem tot apostel geroepen had. ■

1 Het heeft dus geen zin te speculeren over een inhoudelijke reden waarom Saulus voor de naam Paulus koos. Contra Tom Wright, *Paulus. Een biografie* (Franeker: Van Wijnen, 2019), 127.

2 Merkwaardig genoeg is de uitdrukking 'ook … geheten' in de NBV21 steeds weggelaten als het over Johannes Marcus gaat. Het boek Handelingen heeft drie keer 'Johannes, ook Marcus geheten' (12:12,25; 15:37), twee keer alleen 'Johannes' (13:5,13) en een keer alleen 'Marcus' (15:39).

3 Deze suggestie is afkomstig van Markus Öhler, *Barnabas. Die historische Person und ihre Rezeption in der Apostelgeschichte* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2003), 280.

TEKST
AAD
KAMSTEEG

BEELD
PHOTODYNAMX

Vluchtelingenzorg: van Bijbel naar beleid

Ook u moet vreemdelingen met liefde behandelen, want u bent zelf vreemdelingen geweest in Egypte.
(Deut. 10:19)

"(…) Ik [Jezus] was een vreemdeling, en jullie namen Mij op (…)."
"(…) Ik verzeker jullie: alles wat jullie gedaan hebben voor een van de geringsten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor Mij gedaan."
(Mat. 25:35 en 40)

Goedwillende christenen hebben in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen hun toontje meegeblazen over misschien strijdpunt nummer één: de vluchtelingenkwestie. Logisch, want de Bijbel zwijgt bepaald niet over dit kennelijk altijd actuele onderwerp. 'Want ik (Jezus) was vreemdeling en jullie namen mij op…' We moeten gastvrij zijn en zorgen voor de vreemdeling. Jezus zelf was eens vluchteling. We kennen het gebod onze naaste lief te hebben. We worden opgeroepen gerechtigheid te zoeken voor de onderdrukten. We zijn als samenleving verantwoordelijk voor hen die het minder hebben. En refererend aan onze natuurlijke staat voor God: 'Jullie waren vroeger zelf ook vreemdeling …'.
Dit Bijbelse uitgangspunt is essentieel. Tegelijk moet met betrekking tot de wereldwijde vluchtelingenproblematiek meer worden gezegd. Dat heeft te maken met het feit dat in een door zonde gebroken werkelijkheid idealen vaak maar deels kunnen worden gerealiseerd. De materie is complex.

De ontheemden

Wie is anno 2025 eigenlijk een vluchteling? Dat staat in het in 1951 op Europa en in 1967 ook op de rest van de wereld toegepaste VN-vluchtelingenverdrag. Een vluchteling is:

> een persoon die, uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich buiten het land bevindt waarvan hij de nationaliteit bezit en die de bescherming van dat land niet kan of – uit hoofde van die vrees – niet wil inroepen.

Van de in totaal 193 VN-lidstaten hebben 146 het verdrag ondertekend. Dat de afspraken om vluchtelingen op te vangen toch onvoldoende blijken te werken, ligt niet aan de mate waarin de overeenkomst wordt onderschreven. De oorzaak is dat allerlei omstandigheden in de loop van de tijd drastisch zijn veranderd. Zo zegt het Hoge Commissariaat voor Vluchtelingen van de VN dat momenteel zo'n 123 miljoen mensen gedwongen zijn huis en haard te verlaten, door oorlog, andersoortig geweld, vervolging, mensenrechtenschendingen. Vergeleken met vijftien jaar geleden is het aantal verdrievoudigd. Vijftig miljoen van hen verblijven in kampen in eigen land, de 'intern ontheemden'.
En het plafond lijkt nog lang niet te zijn bereikt. Onderzoek wijst uit dat wereldwijd naar schatting 900 miljoen mensen het liefst naar een land zouden willen vertrekken waar het veiliger, welvarender of klimatologisch aangenamer is. Schattingen geven aan dat tot 2050 mogelijk zo'n 140 miljoen Afrikanen en Aziaten vanwege dramatische klimaatverandering – ondraaglijke hitte – gedwongen zullen worden op de vlucht te slaan.
Dat mensen naar een betere woonplaats zoeken, is niets nieuws. De hele

geschiedenis door vonden mensen elders een beter bestaan voor zichzelf en hun kinderen. Het vluchtelingenverdrag echter houdt alleen rekening met 'politieke' asielzoekers. Zij die uit veiligverklaarde landen komen, vallen in beginsel buiten die categorie. Als iemand in extreme armoede leeft of als jongere in eigen land geen maatschappelijke toekomst heeft, is hij als vluchteling in het rijke Westen niet welkom. Toch proberen elk jaar tienduizenden mannen, vrouwen en kinderen in onveilige, vaak overvolle bootjes de Middellandse Zee over te steken. Volgens de International Organization for Migration (IOM) verdronken daarbij in 2024 circa 3500 mensen in de Middellandse Zee.
Ongeveer één op elke drie van de vluchtelingen blijkt jonger te zijn dan achttien jaar. Televisiebeelden uit de westerse wereld wekken de indruk dat vrijwel iedereen het daar financieel goed heeft. Niet zelden overwegen vaders en moeders dat het dan maar het beste is een van hun kinderen vooruit te sturen. Ze hopen dat wanneer zoon of dochter is toegelaten, een beroep op het recht op gezinshereniging kan worden gedaan. Vraag niet wat zo'n kind tijdens zijn reis meemaakt en hoe het zijn familie zal missen.

Ideaal en werkelijkheid

Terug naar de Schrift. Bijbelse idealen over opvang van vluchtelingen moeten in zinvolle relatie worden gebracht met de vaak harde werkelijkheid. Prediker maant ons 'niet al te rechtvaardig te zijn'. Je zou jezelf wel eens 'te gronde kunnen richten' (Pred. 7:15,16). Ik heb dat advies altijd begrepen als herinnering aan het feit dat de hemel nog niet op aarde is gekomen. Houd rekening met de gebrokenheid. Daarop loopt perfectionisme stuk.
Dat gevaar is er ook bij de vluchtelingenproblematiek. Utopisme in opvanglanden leidt tot ernstige economische, sociale en politieke problemen: maatschappelijk draagvlak valt weg, populisme bloeit op. In 2015 getuigde het '*Wir schaffen das*' van de Duitse Bondskanselier Angela Merkel van grote principiële moed. In haar memoires zegt zij zich heel haar leven aangesproken te hebben gevoeld door de woorden uit Jeremia 29 vers 7: "(...)zet je in voor de bloei van de stad .... want de bloei van de stad is ook jullie bloei."
Bezield door een bewonderenswaardige ethiek opende Merkel de grenzen voor Iraakse, Afghaanse en vooral Syrische vluchtelingen. Dat leidde in de tweede helft van 2015 tot 476.000 en in 2016 tot 745.000 asielaanvragen. Het resultaat was vaak opmerkelijk positief. Mede dankzij effectieve integratie- en arbeidsmarktprogramma's slaagde de opvang. Tienduizenden vluchtelingen spreken momenteel goed Duits, hebben werk gevonden en dragen positief bij aan de samenleving.
Tegelijk kan niet worden ontkend dat de Duitse maatschappij tot op de huidige dag achtervolgd wordt door negatieve effecten. De polarisatie tussen 'links' en 'rechts' nam schrikbarend toe. De ultrarechtse *Alternative für Deutschland* (AfD) ontwikkelde zich tot een snel groeiende anti-immigratiepartij. Zij is vooral sterk in maatschappelijk achtergebleven steden in het oosten van Duitsland, de vroegere DDR. En net als wat in Nederland onder invloed van de PVV met de VVD gebeurde, verhardden daardoor in Duitsland de centrumpartijen CDU/CSU hun asielbeleid.

Harmonie zoeken

Wat zou er moeten gebeuren om ideaal en werkelijkheid met elkaar in harmonie te brengen?

* Er zouden omstandigheden moeten worden gecreëerd waarin asielzoekers uit veilige landen hun procedure in eigen regio uitzitten. Rijke landen moeten in aanmerking komende opvanglanden daartoe financieel en organisatorisch in staat stellen.
* Erkend moet worden dat het door het Vluchtelingenverdrag gemaakte onderscheid tussen politieke en niet-politieke asielzoekers qua humanitaire nood deels kunstmatig is.
* Landen die weigeren afgewezen asielzoekers terug te nemen, moeten met de methode van stroopkwast (handelsvoordelen) en knuppel (sancties) worden geconfronteerd.
* Binnen de Europese Unie moet er qua opvang meer solidariteit komen. Nu zijn asielzoekers verplicht in het land van aankomst asiel aan te vragen. Tegenover landen van eerste opvang als Spanje, Portugal en Griekenland is dat onrechtvaardig.
* Asielprocedures in de EU dienen geharmoniseerd en versneld te worden.
* Asielzoekers uit politiek onveilige en klimatologisch onleefbare landen moeten in staat worden gesteld langs veiliger routes naar mogelijke opvanglanden te reizen.
* In veilige, maar arme landen moet gemakkelijk toegankelijke informatie worden gegeven over welke problemen asielzoekers mogelijk te wachten staan.

Tegencultuur

En wij, burgers die naar de stembus gaan? Denk aan Jezus' gelijkenis over de barmhartige Samaritaan. Die Samaritaan besteedde tijd en geld aan de verpauperde mens die hij op zijn weg tegenkwam. Volgelingen van de Here Jezus mogen leven vanuit een tegencultuur: in plaats van macht en geld na te jagen, komt het aan op vrijgevigheid en gerechtigheid. Ze mogen ook ten aanzien van de vluchtelingenproblematiek licht zijn waar – naast gelukkig ook veel niet-gelovig idealisme – veel egocentrische duisternis heerst. ■

LUTHERS TEGENSTELLING TUSSEN WET EN EVANGELIE

TEKST
ANNE
VAN DER SLOOT

BEELD
WIKIMEDIA

In zijn geschrift *Von der Freiheit eines Christenmenschen* schrijft Luther dat een christen een vrij heer is over alle dingen en tegelijk een knecht van alle dingen. Hoe is dat mogelijk? Deze paradox lost Luther op door een duidelijk onderscheid te maken tussen wet en evangelie.

Tijdens zijn 'Turmerlebnis' (een gebeurtenis in de torenkamer van het klooster te Wittenberg) ontdekte hij dat in de Bijbel het evangelie niet gaat over Gods eisende gerechtigheid, zoals de wet dat doet, maar over Gods schenkende gerechtigheid.

De kerkelijke context in de 16e eeuw

Dit onderscheid gaf Luther een bevrijdend begrip van de Bijbel. Het stond in scherp contrast met de leer van de Rooms-Katholieke Kerk, waarin wet en evangelie werden samengevoegd. Daardoor werd het evangelie – de boodschap van Gods genade – in de praktijk opgevat als een nieuwe wet, gericht op werken en verdienste. Men had bijvoorbeeld, hoewel de doop de erfzonde wegwaste, voor vergeving van dagelijkse zonden het sacrament van de biecht nodig. Ná de absolutie en de boetedoening kwam men in aanmerking voor Christus' genade. Dit bracht Luther tot wanhoop, omdat hij geen zekerheid kreeg over de vergeving van zijn zonden, zelfs niet na het beklimmen van de Pilatustrap in Rome. De prediking verwees hem immers steeds naar zijn eigen goede werken en boetedoening.
Ook de aflaathandel laat zien hoe sterk de kerk de verdienstelijkheid van goede werken benadrukte. Door aflaatbrieven te kopen, in plaats van boete te doen, kon men aanspraak maken op Christus' genade. "Als het geld in het kistje klinkt, het zieltje in de hemel springt" zou aflaatprediker Johann

Deze tekst is een bewerking van een lezing gehouden in Bedum op Hervormingsdag, 31 oktober 2024.

De Heilige (Pilatus)trap in Rome

Tetzel hebben gezegd. Luther verzette zich in zijn *95 Stellingen* tegen deze praktijk. Hij had het evangelie ontdekt zoals Paulus dit leerde en begreep dat vergeving alleen te verkrijgen is door het offer van Christus.
Luthers boodschap vond weerklank bij Johannes Calvijn. De woorden: "Hem, Die geen zonde gekend heeft, heeft Hij voor ons tot zonde gemaakt, opdat wij zouden worden gerechtigheid Gods in Hem" (2 Kor. 5:21, HSV) deden Calvijn zeggen dat het evangelie nooit gepreekt mag worden zonder dat de vergeving van de zonden beloofd wordt. Calvijn begon zijn kerkdiensten (na het uitspreken van een gebed van berouw en verootmoediging) dan ook met de genadeverkondiging: de vrijspraak van zonden voor allen die berouw hadden en geloofden in Christus Jezus.

De bredere context

De tegenstelling tussen wet en evangelie en de nadruk op Christus' genade vormde het *beginpunt* van de 16e-eeuwse Reformatie. Maar dit was ook het *kernpunt* ervan, zoals blijkt bij Dr. H. Bavinck in zijn *Gereformeerde Dogmatiek* en *Magnalia Dei*.[1]

Al in de tijd van Paulus vermengde het judaïsme wet en evangelie. Het legde aan de heidenchristenen de besnijdenis op als voorwaarde voor behoud (Hand.15:1 en Gal. 2). Het stelde het vertrouwen deels op werken en ondermijnde hiermee de boodschap van genade. Dit maakte voor de gelovigen de vergeving van hun zonden onzeker: wanneer weet iemand of zijn werken voor God voldoende zijn?

Er was nog een standpunt dat geen recht deed aan de tegenstelling tussen wet en evangelie, maar dan vanuit het idee dat het Oude Testament niet meer van belang is. In de tweede eeuw stelde Marcion in zijn *Antithesen* dat de God van het Oude Testament streng en wraakzuchtig was en die van het Nieuwe Testament liefdevol. Marcion had er geen oog voor dat de God van het Oude Testament een God van vergeving is: "Maar bij U is vergeving" (Ps. 130). Hij zette een breekijzer in Gods Woord, zodat hij als 'Bijbeltje' vrijwel alleen de brieven van Paulus overhield. Maar zijn denken was radicaal anders dan wat Paulus voorstond. Hij scheidde het christendom van zijn joodse wortels en sloot de jodenchristenen uit de gemeente uit. Maar Paulus liet zelfs de joodse jongen Timoteüs besnijden, om te laten zien dat hij niet 'ontrouw aan Mozes' was. Hij verzette zich tegen wettische eisen, maar gaf ook inhoud aan het gebod van de liefde: hij was de Joden een Jood, en de Grieken een Griek.

Paulus verzette zich tegen wettische eisen, maar gaf ook inhoud aan het gebod van de liefde: hij was de Joden een Jood en de Grieken een Griek

Bavinck legt uit dat deze tegenstelling ('antithese') door de hele kerkgeschiedenis een grote rol speelt.

Dat is ook te zien in Paulus' optreden bij het 'eetincident' (Gal. 2). Hij wijst Petrus terecht, als die zich door Jodenchristenen laat verleiden om niet langer met de heidenchristenen de maaltijd te gebruiken. Paulus komt op voor de vrijheid in Christus, maar ook voor de heidenchristenen, die niet opgewassen zijn tegen de overmacht van de wettische drijvers in de gemeente nu Petrus zich bij hen heeft aangesloten. Petrus lijkt de liefde voor de heidenchristenen vergeten te zijn als hij hun voorhoudt dat werken van de wet nodig zijn om behouden te worden. Bij Paulus gaat de vrijheid in Christus die hij voorstond juist vergezeld met betoon van liefde. Iets waarvoor de radicale Marcion geen oog had.

Bavinck laat zien dat de tegenstelling tussen wet en evangelie *altijd* weerstand oproept, van zowel de wettische kant – zoals bij het rooms-katholicisme – als van de anti-wettische kant[2] die het Oude Testament afwijst.[3] Ook Luther en de andere hervormers, die in die tegenstelling het unieke van het christelijk geloof als religie van genade benadrukten, ondervonden verzet van beide zijden. Luther stuitte direct in 1517 op verzet van de pauselijke kerk, en sinds 1525 moest hij zich ook verdedigen tegen de radicale prediker Thomas Münzer, die geen respect had voor de door God ingestelde overheden. Zwingli had te maken met radicalen die de kinderdoop verwierpen en een 'vrije kerk' nastreefden.[4] Na Luthers dood gingen de beide contrabewegingen tegen de Reformatie door, zoals blijkt uit de Nederlandse Geloofsbelijdenis (1561) en de Heidelbergse Catechismus (1563), die opkwamen voor de tegenstelling tussen

wet en evangelie en zich keerden tegen de rooms-katholieke leer (vastgelegd op het Concilie van Trente (1545-1563) en het radicale anabaptisme.

Zekerheid

Waarom roept de tegenstelling tussen wet en evangelie zoveel verzet op? Volgens Bavinck omdat dit een zaak van het hart is. Mensen hebben van nature de neiging om eigen goede werken als basis voor Gods gunst te gebruiken. Zoals Luther zei: "Als je in je hart graaft, stuit je op een farizeeër". Uiteindelijk leidde zijn herontdekking van het evangelie tot de *zekerheid* dat de vergeving ligt in Christus' volbrachte werk, waaraan we door geloof deelhebben.
Misschien klinkt dit gedurfd; wie spreekt er in ons postmoderne tijdperk nog over zekerheid, laat staan over de zekerheid van vergeving? Zelfs de Verlichting moet erkennen dat de zekerheid van de rede op losse schroeven staat. Wat overblijft, is *onzekerheid*.[5] Toch, wie instemt met Luthers

N.T. Wright en Galaten 2

Volgens de Anglicaanse theoloog N.T. Wright laat het 'eetincident' zien dat niet Petrus' handel en wandel, maar Paulus' leer verbetering behoeft.
Hij maakt de Reformatie het verwijt dat ze met de leer van de rechtvaardiging door geloof, *zonder werken*, de gelovigen geplaatst heeft op het smalspoor van de individuele redding ('Als je in Jezus gelooft, ga je naar de hemel'), maar het breedspoor van Gods trouw aan de schepping in de zending van Christus passeert. Wright verzet zich niet alleen tegen het idee dat God een bloedig offer nodig had om zijn boosheid te stillen. Hij wijst er in zijn boek *Goede Vrijdag. De dag dat de Revolutie begon* vooral op dat de revolutie bestaat uit de oproep aan de mens om bij te dragen aan de verwerkelijking van Gods Koninkrijk op aarde.

Wrights verwijt komt overeen met vraag 64 van de Heidelbergse Catechismus, of de leer van de rechtvaardiging door geloof alleen de mens niet zorgeloos en goddeloos maakt. Het antwoord luidt daar: "Nee, want het kan niet anders of ieder die door waar geloof in Christus ingeplant is, brengt vruchten van dankbaarheid voort". Maar Wright meent dat de 'individualistische' toerekeningsleer van de 'vreemde gerechtigheid' juist leidt tot passiviteit. In *Paul and the Faithfulness of God* verwerpt hij daarom deze opvatting en pleit hij voor de participatie-in-Christus-benadering, waarin rechtvaardiging en heiliging samenkomen in het vernieuwde leven in Christus.

Wright meent dat er zo meer aandacht is voor het proces van innerlijke vernieuwing en de geleidelijke groei naar gerechtigheid. Dat de gelovigen tegelijk rechtvaardige én zondaar zijn en tot aan hun dood te worstelen hebben met de zonde, en dáárom vaste troost in Gods beloften nodig hebben, blijft echter onbenoemd.

1 Dr. H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek, Deel IV*, 4e druk, Kok, Kampen, 1930, p. 431-441, en *Magnalia Dei*, 2e druk,Kok, Kampen, 1931, p. 62-82, m.n. p. 67 (digitaal: https://www.gerritveldman.nl/6-4-wet-en-belofte-volgens-paulus/).

2 Het anti-wetticisme leidt altijd tot een nieuw wetticisme. Zie Gert van den Brink, 'Antinomianisme (1). De onwelkome gast van de Reformatie', in: *Nader Bekeken*, jrg. 30, nr. 3, maart 2023, p. 98-102, en 'Antinomianisme (2). De tragiek: het evangelie wordt wet', in: *Nader Bekeken*, jrg. 30, nr. 4, april 2023, p. 140-144.

3 Bavinck vat het standpunt van de hervormers bondig samen: "Doch de Hervormers, eenerzijds de eenheid van het genadeverbond in zijne beide bedeelingen tegen de Wederdoopers vasthoudende, hebben anderzijds het scherpe contrast van wet en Evangelie in het oog gevat en daardoor het eigenaardig karakter van de Christelijke religie als religie der genade weer hersteld. Ofschoon toch wet en Evangelie in ruimer zin voor de oude en nieuwe bedeeling van het genadeverbond kunnen worden gebezigd, in hun eigenlijke beteekenis duiden zij toch twee openbaringen van Gods wil aan, die wezenlijk van elkander verschillen'' (GD, p. 433).

4 Zie in dit nummer p. 364-366: Harm Veldman, '1525: Crisis in de reformatie van Huldrych Zwingli'.

5 Zie: Rikko Voorberg, Gerko Tempelman en Bram Kalkman, *Onzeker weten. Een inleiding in de radicale theologie*, KokBoekencentrum, Utrecht, 2022. Kalkman wijst erop dat in de moderniteit het geloof geen standhield voor het 'tribunaal van de rede', en dat vervolgens in de postmoderniteit de objectiviteit van het denken van de moderniteit geen standhoudt. Er is geen zeker weten en zuiver denken. Ons denken is verweven met onze omstandigheden, zo stelt hij. De auteurs bevragen het zeker weten van het christelijke geloof en willen daarmee kerk en theologie een spiegel voorhouden, maar laten na hun eigen omarming van de onzekerheid en de basis daarvan te bevragen. Het had voor de hand gelegen om dat wel te doen, temeer daar ze uitgaan van de opvatting dat alle spreken over boven van beneden komt.

tegenstelling tussen wet en evangelie, kan er niet omheen om over zekerheid te spreken.

De *hele* boodschap omarmen

Deze zekerheid vinden we als we beseffen dat het evangelie ons niet alleen verlossing en vrijheid in Christus schenkt, maar ook de radicale vernieuwing van het hart door wedergeboorte. En dat het daarom oproept tot het erkennen van onze gebondenheid aan de zonde en de noodzaak van Gods genade. Het is essentieel *beide* aspecten van de boodschap te omarmen.

Wanneer we overdenken wat Christus voor ons heeft gedaan, vervult dat ons met *vreugde*. Door zijn offer aan het kruis heeft Hij ons bevrijd van de vloek van de wet en de macht van de zonde. Zijn opstanding bracht ons nieuw leven, en deze wedergeboorte schenkt ons de grootste vrijheid: vrijheid om God te dienen in liefde. Niet om te doen wat wij willen, maar om te leven zoals God het bedoeld heeft, als zijn kinderen. Geloof, wedergeboorte en vrijheid zijn geen vruchten van onze eigen inspanningen of (vrije) wil, maar resultaat van Gods genade.
Wanneer we de noodzaak van Gods genade onder ogen zien maakt dat ons *nederig*. Van nature zijn we "dood door onze overtredingen en zonden" (Ef. 2:1). Ook na onze bekering blijven we vatbaar voor zonde. Daarom moeten we steeds weer in ootmoed naar God terugkeren, onze zonden belijden en om vergeving en genade smeken. Christus' Geest die in ons werkt zal eenmaal zijn werk van levensvernieuwing voltooien.

Gods eer en onze troost

Dit belijden van onze zonden met een beroep op Christus' offer is essentieel voor onze relatie met God. We erkennen daarmee dat Gods oordeel over de zonde rechtvaardig is, en dat enkel zijn genade ons kan redden. Laat maar blijken dat God waarachtig is, en elke mens een leugenaar, zegt Paulus (Rom. 3:4). David erkent in Psalm 51: "Tegen U alleen heb ik gezondigd, (…) zodat U rechtvaardig bent wanneer u rechtspreekt en rein bent wanneer U oordeelt." Ons betoon van ootmoed vergroot Gods eer en majesteit.
En wíj vinden daarin onze troost. Ondanks onze strijd met de zonde mogen we rusten in de zekerheid dat Christus al onze zonden heeft gedragen. Zoals Paulus zegt: "Hem die geen zonde gekend heeft, heeft Hij voor ons tot zonde gemaakt, opdat wij zouden worden gerechtigheid Gods in Hem" (2 Kor. 5:21). Aan de straf die wij verdiend hebben, heeft Hij ten volle voldaan: "Christus heeft ons vrijgekocht van de vloek van de wet door voor ons een vloek te worden, want er staat geschreven: Vervloekt is ieder die aan een hout hangt" (Gal. 3:13). Dat geldt ook voor de helse straffen toen Hij aan het kruis van God verlaten werd. Want Hij sprak: "Het is volbracht" (Joh.19:30). Dit toont ons dat de zekerheid van de vergeving van onze zonden niet in onze werken ligt, maar in Christus' volmaakte werk. Hoe groot is de vaste troost die we hieruit putten!

Dit belijden van onze zonden met een beroep op Christus' offer is essentieel voor onze relatie met God

Samenvattend

Luther laat in de tegenstelling van wet en evangelie zien waar de *zekerheid* van het geloof uit voortkomt: uit het volmaakte werk van Christus. De wet ontdekt ons telkens weer aan onze zonden, maar het evangelie verkondigt de volkomen vergeving in Christus. Die zekerheid maakt de gelovige *vrij*: in Christus is hij verlost van de veroordeling door de wet. Tegelijk maakt dit evangelie hem niet passief – zoals vaak verweten – maar gewillig *dienstbaar*: aan ranken die door waar geloof in Christus zijn ingeplant groeien vruchten van dankbaarheid.[6]
Zo wordt Luthers paradox begrepen: wie in Christus vrij is van de wet, is tegelijk – in liefde – knecht. ■

6 Door geloof in Christus worden wij bekleed met Zijn gerechtigheid en heiligheid (Gal. 3:27); dáárop volgt onze navolging (Rom. 13:14; 1 Petr. 2:21-22). Wie dit omkeert, is als iemand die bij de bouw van een huis begint met het dak in plaats van met het fundament. Zie voor dit voorbeeld: Dr. Maarten Luther, *Verklaring van de Brief aan de Galaten*, Den Hertog, Houten, 2e druk, 2000, p. 167.

TEKST
HARRY
WENDT

BEELD
HENK
BOOMSTRA

PREDIKER 1:18B

Het bezit van een smartphone leidt tot een ongekende verslaving bij jongeren

Toen ik voor het eerst hoorde over de ‘smartphone’ vond ik dat nogal een vreemde naam. Ik zal het uitleggen. *Smart* veronderstelt een denkproces, en dan niet zomaar een. Nee, het steekt boven het gemiddelde uit: het is slim. Een slimme oplossing, daar is over nagedacht. Als iemand veel inzicht of kennis heeft, dan zeggen we dat die persoon slim is.

Nu kan dat allemaal nooit van toepassing zijn op een digitaal apparaat. Want uiteindelijk blijft het een heel snelle rekenmachine. Een smartphone heeft niet daadwerkelijk een diep inzicht in de zaken, kan ze ook niet in grotere verbanden plaatsen. Een smartphone zal niet een innovatieve oplossing bedenken op basis van een eigen gedachtenproces. Er komt alleen uit wat erin is gestopt. Allemaal dus helemaal niet zo ‘slim’ – hoogstens zo slim als een papegaai.

Zo dacht ik tenminste altijd.

Maar inmiddels ben ik erachter dat de naam van dat ding zo dom nog niet is. En ik zou haast denken dat de naamgevers refereren aan Prediker 1:18b.

Want we weten inmiddels zo’n beetje wat de gevolgen zijn van het apparaat.

Het leidt tot een ongekende verslaving bij jongeren. Ze zitten onophoudelijk op hun telefoon te swipen en de *social media* zijn zo ongericht, dat je maar doorgaat en doorgaat. Als gevolg daarvan hebben ze te weinig slaap, bel-angst; ze sluiten zich op in een eigen wereld, komen te weinig buiten, beschadigen hun ogen – om maar zo wat te noemen.

Een ander gevolg is de voeding met ideaalbeelden. Want op de smartphone zie je onophoudelijk mensen die altijd gelukkig zijn, die geweldig knap zijn, die niet te dik zijn, die op de mooiste plekken staan, die alles lijken te weten. Dit heeft negatieve gevolgen voor het zelfbeeld van jongeren (en waarschijnlijk ook wel ouderen), die zelf niet altijd gelukkig zijn, last hebben van puistjes, niet zo sportief zijn, en nog veel niet weten. Nu waren er altijd al rolmodellen, maar met de smartphone is *iedereen* die je ziet volmaakt, maar jij uitgerekend niet.

Een derde gevolg is dat de smartphone ons dom maakt. Want we weten niet meer waar we de informatie moeten zoeken als google die niet aanbiedt. We geloven wat we op internet lezen, zonder het te controleren. Met de opkomst van AI wordt het nog makkelijker om een ‘eigen’ tekst te produceren, of te laten produceren. Het gevolg is dat we niet meer nadenken, geen verbanden meer leggen. Parate kennis verdwijnt en helpt al helemaal niet meer met het vormen van je karakter.

Grote gevolgen dus. Voor onze kennis. Voor onze fysieke gezondheid. Voor de sociale vaardigheden. Vooral voor de psychische gezondheid. Wie smartphones vermeerdert, vermeerdert smart.

Inderdaad, een smart-foon. ■

TEKST HARM VELDMAN

BEELD WIKIMEDIA

1525: CRISIS IN DE REFORMATIE VAN HULDRYCH ZWINGLI

Het jaar 1525 was voor de reformatie in Zwitserland een spannend jaar. De Boerenoorlog, die in Duitsland leidde tot een crisis in de Lutherse reformatie, zou kunnen overslaan naar de Zwitserse kantons. Minstens zo ernstig was het gevaar dat er in Zürich onder de aanhangers van de hervormer Zwingli een beweging ontstond die de reformatie zou kunnen ombuigen in een richting die de kerk te gronde richtte.

Huldrych Zwingli (1484-1531) was een boerenzoon die sinds 1506 als priester diende, eerst in de rooms-katholieke parochie van Glarus en daarna te Einsiedeln. Hij was vóór grondige vernieuwing van het kerkelijk leven; daarin stemde hij in met de kritische christen-humanist Erasmus. Door intensieve Bijbelstudie kreeg hij een scherper inzicht in de ware problemen van de kerk. Bij het kennisnemen van de Zwingliaanse reformatie kan men de indruk krijgen dat het hem vooral ging om uiterlijke veranderingen in de kerk. Toch stond zijn hervormingswerk stevig verankerd in het Woord van God.

De reformatie van Zwingli

Eind 1518 kreeg Zwingli een benoeming als priester aan de kathedraal van Zürich, de Grossmünster. Zijn dienst ging in op 1 januari 1519. Zijn eerste kerkdienst als priester in Zürich veroorzaakte meteen enige ophef en bij sommigen zelfs opschudding. Hij ging er namelijk toe over om een nieuwe orde te volgen voor zijn verkondiging: de methode van de *'lectio continua'* (doorgaande lezing), wat inhield dat hij voortaan ging preken over de opeenvolgende perikopen van een compleet Bijbelboek. Hij begon met de lezing van Mattheüs 1 en in de diensten daarna behandelde hij dat hele Bijbelboek. Waarom deed hij dat? Omdat de kerkgangers te weinig vaste kennis van de Bijbel hadden. Ze wisten weinig van de samenhangen in het Woord van God. Daarom zei Zwingli: geen sprokkelwerk, maar achtereenvolgende verkondiging vanuit het gekozen Bijbelboek. Feitelijk gloorde hier al een van de principes die kenmerkend werden voor de Reformatie: het 'Tota Scriptura', ofwel 'de hele Schrift'. Maar ... deze methode was in strijd met de kerkelijke regels! Die bepaalden dat een priester volgens de door de bisschop gekozen leeslijst diende te preken. Zo'n leeslijst was vaak een onsamenhangend geheel van Bijbelteksten. En dan ook nog in het Latijn. Daarvan was Zwingli ook afkerig. Hij ging met enkele geleerden hard aan het werk om de Bijbel in het Zwitsers-Duits te vertalen – zo zou het Woord van God dichter bij de mensen komen. Het werd een project van jaren.

Stap voor stap

De verkondiging van Zwingli over Matteüs en de andere Bijbelboeken kreeg een dankbaar onthaal. De kerkgangers raakten overtuigd van de noodzaak van kerkelijke vernieuwing en het stadsbestuur van Zürich besloot dat deze manier van verkondigen moest doorgaan. Zwingli aanvaardde dit besluit met genoegen. Hij wilde de kerk verder reformeren, maar begreep goed dat hij op een bezonnen manier te werk moest gaan. Hij moest rekening houden met een sterke rooms-katholieke kerngroep. Die zou geleidelijk, door de verkondiging, gewonnen moeten worden voor de reformatie.

Hoe de mens ook wikt en weegt, God regeert. En dat werd Zwingli gewaar toen hij in 1520 door de pest werd getroffen. Hij had de gewoonte om als pastor bij alle zieken langs te gaan en met hen te bidden om genezing. Ook leidde hij vaak een begrafenis. Zo werd hij zelf doodziek. En dat was een groot struikelblok op de route naar kerkvernieuwing. Als hij zou sterven, stond het hele reformatiegebeuren stil.

De Grossmünster in Zürich

De pest woedde hevig: er vielen in 1520/21 meer dan 2000 slachtoffers – van de 7000 inwoners van Zürich. De 'zwarte dood' heerste met macht.
Gelukkig herstelde Zwingli na vele maanden zware ziekte en doodsdreiging. Als dankbare dienaar dichtte hij een 'Pestlied' in drie delen – over het begin van de ziekte, het midden van de ziekte en het beter worden. Hij erkende Gods hand in al die fasen. Zijn genezing was een teken dat God het werk van Zwingli doorgang verleende.
De weer gezonde pastor liet zich in het voorjaar van 1522 zien op een bijeenkomst waar men het verplichte vasten negeerde en overging tot het eten van worst.[1] Zwingli schreef daarop een toelichting, getiteld *Von erkiesen und fryheit der spysen.* Daarnaast schreef hij *Von Klarheit und Gewissheit des Wortes Gottes.* Hierin straalde door hoe een christen de zekerheid van het geloof mag beleven als hij zich onderwerpt aan het Woord van God.

Het eerste godsdienstgesprek

De stadsregering was enigszins bevreesd dat onenigheid in de kerk negatief zou uitpakken. Daarom werd door de Kleine en Grote Raad van Zürich besloten om op 29 januari 1523 een debat te organiseren tussen Zwingli met zijn medestanders en een vertegenwoordiging van de Rooms-Katholieke Kerk. Zwingli stelde daarvoor een lijst op van 67 stellingen, waarvan de eerste direct een kernpunt raakte: "Allen die zeggen dat het evangelie niets is zonder de goedkeuring van de kerk, die dwalen en belasteren God". Er kwamen 600 mensen op af; ze konden het debat goed volgen doordat de deelnemers Duits spraken. Direct na de lunch sprak de burgemeester als zijn oordeel uit dat Zwingli's stellingen door niemand waren weerlegd; en dus werd Zwingli als winnaar van het dispuut uitgeroepen. Dat betekende dat hij kon doorgaan met zijn reformatorische arbeid. Zwingli sprong overeind en dankte God op luide toon: Hij had hem deze overwinning geschonken. Het werd voor Zwingli een stimulans tot de arbeid van theologische studie die de kerk nodig had. Het baande tevens de weg naar de publieke erkenning van het huwelijk dat hij in 1522 was aangegaan met de weduwe Anna Reinhart.

De opkomst van het radicalisme

Intussen begonnen jonge medestanders van Zwingli zich af te vragen of de hervormer wel de goede weg was ingeslagen. Hun voornaamste leiders, ex-kapelaan Ludwig Hätzer (*± 1500), de christen-humanist Konrad Grebel (*1498), de priesterzoon Felix Mantz (*1498), en dr. Balthasar Hubmaier (*1480/85) waren alle vier hooggeschoold. De laatste schreef in 1525 *Von dem christlichen Tauff der Gläubigen*, ook wel aangeduid als *Taufbüchlein.* Ze wilden dat er een nieuwe kerk van puur gelovige mensen werd gesticht en kregen veel aanhangers. De eerste viering van het heilig avondmaal liet zien dat er bij Zwingli van dat ideaal weinig terecht-

1 "Het is een daad van verzet die bekendstaat als het begin van de Reformatie in Zürich". Aldus Bart van Egmond, 'Een vreemde nieuwe wereld', in: *Nader Bekeken*, jrg. 32, nr. 1, dec.2024/jan. 2025, p.30, decjanAVM.pdf.

kwam. Ook de kinderdoop stuitte bij de jongeren op sterk verzet.
De stadsregering maakte zich zorgen over de invloed van deze radicalen. Daarop besloten de autoriteiten om nog in 1523 een tweede godsdienstgesprek te organiseren, deze keer over de beeldenverering en de afschaffing van de mis. De radicale jongeren wilden dadelijk breken met die roomse instellingen, maar Zwingli vroeg geduld. Volgens hem moest de kerkelijke gemeente hierop worden voorbereid met prediking en catechese. Gods gerechtigheid was een geschenk van Jezus Christus; niet een reeks van eisen waarvoor de mens hard moest zwoegen om God tevreden te stellen. Gods gerechtigheid gaf vertrouwen bij de gelovigen en daardoor een prachtig perspectief op de ware gerechtigheid op de nieuwe aarde. De taak van de kerk bestond in de verkondiging van dit genadige evangelie. Hervormingen moest men niet in een ijltempo doorvoeren.

Escalatie

De radicale jongeren waren het niet eens met het beleid dat Zwingli ontwikkelde. Ze namen contact op met enkele Duitse theologen die zich van Luther hadden afgewend. De eerste was Thomas Müntzer. Deze was nauw betrokken bij de Duitse Boerenoorlog en heeft daardoor de brief met vragen over de kinderdoop niet kunnen beantwoorden. De tweede was professor Andreas Karlstadt. Die bracht zelfs een bezoek aan Zürich – echter niet om met Zwingli te spreken, maar alleen met de radicalen. Zwingli deed er alles aan om de radicale opvattingen tegen te houden. De hervormer schreef een verhelderend boek: *Commentaar over de ware en valse religie*. Ook bezocht hij de jongeren.
De overheid had intussen in 1524 toestemming gegeven om de beelden in en rond de kerken te verwijderen. Maar dit weerhield de radicalen er niet van om zich steeds verder te verwijderen van de Zwingliaanse reformatie. Zij wilden een 'vrije kerk', los van Zwingli en ook los van de overheid; die werden beide gerekend tot 'de wereld' waarmee zij geen gemeenschap wilden onderhouden. Zwingli werd, zolang hij zich niet tot het radicale standpunt bekeerde, als 'de Antichrist in de Grossmünster' bestempeld. Hij reageerde met zijn boekje *Wer Ursache gebe zum Aufruhr*.
Maar de radicalen lieten de ingenomen stellingen niet los. Zij richtten zich via Felix Mantz tot de overheid om het verwijt van oproer dat tegen hen werd ingebracht te weerleggen.
In januari 1525 werd in het gezin van Konrad Grebel een kind geboren. Hij weigerde pertinent het te laten dopen. De overheid belegde in die maand een derde godsdienstgesprek, nu over de actuele kwestie van de kinderdoop. Helaas zonder resultaat. De doperse radicalen beoordeelden de overheid zelfs als antichristelijk.

Op 21 januari 1525 werd ten huize van Mantz door de radicalen een doperse gemeente gesticht. Eerst doopte Grebel een ex-priester en deze doopte vervolgens de aanwezige gelovigen. Dit betekende het geboorteuur van gemeenten van wederdopers, ook wel anabaptisten genoemd. Een dag later trok een aantal van hen naar het dorp Zollikon om ook daar een doperse gemeente te stichten; dat ging gepaard met extatische taferelen.
Zwingli schreef in dat jaar 1525 een weerwoord tegen de opvattingen van Hubmaier (die in Zürich gevangen was genomen), onder de titel *Von der Taufe, von der Wiedertaufe und von der Kindertaufe* en *Antwort über Balthasar Hubmaiers Taufbüchlein.* Hij verdedigde de kinderdoop op grond van het verbond dat God na de zondeval sloot met Adam en dat via Abraham in Christus de voltooiing vond.

De reactie van de overheid

De overheid van Zürich greep nu in en liet 27 radicalen arresteren, onder wie Felix Mantz. Ze werden opgesloten en moesten in de gevangenis het vonnis afwachten. Intussen kreeg een aantal van hen bezoek van Zwingli. Hij zag het als zijn herderlijke taak om de dwalende schapen tot bekering op te roepen. Hij legde hun uit hoe de kerk werkte aan een nieuwe liturgie, aan tuchtoefening, hoe ze de kinderdoop toepaste. De gevangenen uit Zollikon konden wel met dit betoog instemmen. Zo werden 25 mensen vrijgelaten. Maar Mantz weigerde zich te bekeren. Hij werd ter dood veroordeeld en op 5 januari 1527 terechtgesteld door verdrinking in de Limmat. Grebel werd ook opgepakt en bleef hardnekkig in zijn geloofsvisie. Hij werd ziek, mede door het ongezonde voedsel in de gevangenis, en stierf in augustus 1526. In 1528 werd Balthasar Hubmaier, die Zürich had mogen verlaten, in Wenen op de brandstapel gedood; zijn vrouw, die de verbranding van haar man had moeten aanschouwen, werd enkele dagen later door verdrinking omgebracht. Ludwig Hätzer werd in 1529 te Konstanz gearresteerd en ter dood veroordeeld; hij werd met het zwaard omgebracht.
Zo strafte de overheid de ongehoorzame radicale leiders, tot afschrikking van al hun volgelingen.Vooral de politieke keus tegen de overheid werd de gestraften fataal. Hierbij moeten we bedenken dat er tussen kerk en overheid een ongezond sterke band bestond. Scheiding van kerk en staat was nog ver weg.

In 1527 stelden de dopersen een (gematigde) belijdenis op die we kennen als de Confessie van Schleitheim. De crisis in de kerk was weliswaar bezworen, maar de doperse stroming bleef bestaan en verplaatste zich naar gebieden ver buiten Zürich. ■

Gesignaleerd

Toen de laatste CGK-Synode besloot om geen samenroepende kerk aan te wijzen, heeft zij in feite het CGK-kerkverband failliet verklaard en opgeheven. Misschien niet 'de jure', maar wel 'de facto'. Duidelijk werd erbij gezegd, dat het mandaat werd teruggegeven aan de kerken. En dat het nu dus aan de kerken is om in actie te komen en te besluiten óf en hóe ze zich (opnieuw) willen organiseren.

Wat dat betreft is wat 'Rijnsburg' gedaan heeft – alle kerken (op voorwaarde van trouw aan Schrift, belijdenis, kerkorde en synodebesluiten) uitnodigen voor een overleg en een convent – geheel in lijn met het synodebesluit.
Daartegenover staat de actie van 'Broeksterwâld' om naar de rechter te stappen en een kort geding aan te spannen. Om andere plaatselijke kerken min of meer te dwingen verder te gaan in het huidige kerkverband. Het is niet realistisch om te denken dat dit op die manier lukt. Alleen al de gang naar de wereldlijke rechter betekent een verslechtering van de onderlinge verhoudingen.

Intussen verscheen er – op verzoek van de TUA – een rapport van twee kerkrechtdeskundigen, gepubliceerd door de landelijke CGK-commissie die zich bezighoudt met kerkrecht. Het rapport gaat in op de juridische status van het huidige kerkverband. Maar het *ND* (28 sept.) kopte: "Juristen waarschuwen: Christelijke Gereformeerde Kerken die aansluiten bij 'Rijnsburg' vallen uit kerkverband". Hoewel het rapport Rijnsburg niet noemt, geeft dit toch de indruk van kritiek op de actie van Rijnsburg. En van – opnieuw – druk die op de kerken wordt uitgeoefend om verder te gaan in het huidige kerkverband.

Ook dit lijkt niet realistisch en zal de onderlinge verhoudingen niet verbeteren. Formeel-juridisch mag dit rapport wellicht gelijk hebben, feit blijft dat het huidige kerkverband wel degelijk failliet is. Zie ook de woorden van de rechter: roep een synode samen om van een onvermijdelijke 'echtscheiding' geen 'vechtscheiding' te maken.

Dat dreigt nu echter wel te gebeuren. Al was het alleen maar om de naam: wie mag zich de ware voortzetting van de CGK noemen? Misschien de jure niet het Rijnsburg-deel, maar de facto zeker *niet* het deel dat synodebesluiten naast zich neerlegt.

TEKST
GERT
KWAKKEL

BEELD
WIKIMEDIA

GENESIS 1 EN 2 LEZEN

In de afgelopen decennia hebben steeds meer geleerden die de goddelijke autoriteit van de Schrift belijden, zich laten imponeren door argumenten ten gunste van de evolutietheorie met betrekking tot de oorsprong van de wereld. Sommigen van hen hebben alternatieve interpretaties van Genesis 1 en 2 voorgesteld, in plaats van de traditionele lezing die de tekst beschouwt als een historisch verslag van gebeurtenissen die zich in het verleden hebben voorgedaan. Volgens hen maken deze interpretaties het mogelijk om de resultaten van de evolutietheorie te aanvaarden, terwijl we tegelijkertijd trouw blijven aan de Bijbelse openbaring.

Gustave Doré, *De schepping van het licht*

Een opvallend en veelbesproken voorbeeld van deze benadering is te vinden in het werk van John H. Walton, werkzaam aan het Wheaton College in de VS. Op basis van vergelijkingen met andere teksten uit het oude Nabije Oosten betoogt hij dat Genesis 1 primair vertelt hoe God functies toewees aan de elementen van de kosmos, in plaats van hoe hij ze maakte. De functie van zowel de hele kosmos als de tuin van Eden zou dan zijn God als tempel te dienen.

In zijn boek *In the Beginning: Listening to Genesis 1 and 2*, geeft Cornelis Van Dam, emeritus hoogleraar van het Canadian Reformed Theological Seminary in Hamilton, Ontario, Canada, een kritische bespreking van deze en andere pogingen om de evolutietheorie te verzoenen met de Schrift. Het boek begint met een inleiding, waarin Van Dam eerlijk zijn basisveronderstellingen naar voren brengt. Vervolgens betoogt hij dat noch buiten-Bijbelse teksten uit het oude Nabije Oosten, noch moderne wetenschappelijke theorieën doorslaggevend kunnen zijn voor de interpretatie van Bijbelse teksten. Voorop moet staan wat de Schrift, als zijn eigen vertolker, zelf leert. Christenen zouden dit onderwijs moeten aanvaarden, ongeacht of dit overeenkomt met wetenschappelijke theorieën of niet.

Voorop moet staan wat de Schrift, als zijn eigen vertolker, zelf leert. Christenen zouden dit onderwijs moeten aanvaarden, ongeacht of dit overeenkomt met wetenschappelijke theorieën of niet

Aan de hand van dit principe verdedigt Van Dam in hoofdstuk 3 de traditionele historische interpretatie van Genesis 1. De argumenten hiervoor ontleent hij aan de literaire stijl, de gebeurtenissen zoals die achtereenvolgens worden verteld, de betekenis van de zogenaamde *toledot*-formule in 2:4 en getuigenissen uit andere Schriftgedeelten. In de volgende hoofdstukken bespreekt hij verschillende elementen van Genesis 1:1-2:3. Hij onthoudt zich van het geven van een doorlopend gedetailleerd commentaar, maar concentreert zich op de kwestie van de historiciteit. Na een hoofdstuk over Genesis 2:4–25 en de tuin van Eden en een hoofdstuk over de negatieve gevolgen van het verwerpen van de historiciteit van Genesis voor het christelijk geloof, volgt een appendix over de schepping van de hemel en de engelen. Het boek sluit af met een indrukwekkende bibliografie en een zaakregister.

Van Dam verdient lof voor het publiceren van een helder en goed geschreven boek over dit belangrijke onderwerp. Misschien is het een goed idee een Nederlandse vertaling op de markt te brengen. Voor wie zich aangetrokken voelt tot voorstellen die de evolutietheorie via alternatieve interpretaties met het Bijbelse verslag proberen te verzoenen, presenteert Van Dam alle argumenten die men dan onder ogen moet zien. Bovendien doet hij interessante suggesties met betrekking tot de exegese van verschillende passages. Om er slechts één te noemen: zijn suggestie dat er een nauw verband is tussen Genesis 2:5-6 en het einde van Genesis 3. Daardoor komen de omstandigheden van vóór de val tegenover die van na de val te staan. Dit verdient zeker nader onderzoek.

Het spreekt voor zich dat Van Dam geen definitief en afdoend oordeel velt over alle zaken die verband houden met zijn onderwerp. Binnen de grenzen van deze recensie wil ik twee punten aankaarten voor discussie met mijn oudere collega en vriend.

Ten eerste ben ik het er volledig mee eens dat een historische interpretatie van Genesis 1 en 2 past bij het getuigenis van de Schrift zelf. Van Dam preciseert deze claim door te benadrukken dat deze hoofdstukken “de nauwkeurige weergave bieden van gebeurtenissen die in het verleden hebben plaatsgevonden” (p. 10). Kennelijk dwingt dit hem ertoe zeer terughoudend te zijn om een symbolische of figuurlijke interpretatie van enig element in de tekst te aanvaarden. Ik vraag me af of deze visie op geschiedschrijving werkelijk overeenkomt met wat de Schrift ons leert. Zou het ook kunnen dat we op deze manier meer inspiratie putten uit moderne westerse

ideeën over correcte geschiedschrijving, dan we zouden willen toegeven?

Laat me als voorbeeld de passage nemen over de vier rivieren, die uit de tuin van Eden stromen (Gen. 2:10-14). Volgens Van Dam moet de geografische beschrijving in deze verzen nauwkeurig zijn, maar past deze niet bij de huidige realiteit. Hij lost het probleem op door te concluderen dat de geografie door de zondvloed veranderd moet zijn. Na de zondvloed zijn de namen van de Tigris en de Eufraat hergebruikt om rivieren op andere plaatsen aan te duiden (p. 262–266). Uiteraard kan men niet uitsluiten dat de speculatieve elementen die inherent zijn aan deze opvatting, correct zijn. Toch is het beter eerst te proberen te omschrijven welke boodschap de tekst aan de oorspronkelijke lezers wilde overbrengen. Staat het overbrengen van deze boodschap het gebruik van figuratieve of symbolische elementen toe? Ik pretendeer niet van wel, maar men zou op zijn minst de mogelijkheid moeten overwegen, temeer omdat Genesis 1 en 2 duidelijk verwijzen naar realiteiten die ons begrip te boven gaan.

Ten tweede waarschuwt Van Dam er terecht voor meer te zeggen dan de Schrift zelf doet, bijvoorbeeld door stellige uitspraken te doen over de precieze tijdsduur van de scheppingsdagen. Hij toont ook zijn respect voor de aard van de Schrift, wanneer hij benadrukt dat men deze niet moet lezen alsof het een wetenschappelijk leerboek is. De Bijbel gebruikt de taal van de normale, alledaagse ervaring. Dit impliceert dat verschijnselen in het universum beschreven worden vanuit een geocentrisch oogpunt.

Van Dams visie op de Schrift en de manier waarop zij zichzelf presenteert

Ik zou willen bepleiten zo consistent mogelijk de ware aard te respecteren niet alleen van de Schrift, maar ook van de wetenschap

leidt er ook toe, dat hij het oneens is met verschillende theorieën die in het creationisme zijn ontwikkeld. Het weerhoudt hem er echter niet van te benadrukken dat wetenschappers gebruik moeten maken van de informatie die Genesis 1 en 2 geeft over de oorsprong van de wereld. Natuurlijk moeten wetenschappers gelovig aannemen wat de Schrift leert, maar is het praktisch haalbaar voor hen om te doen wat Van Dam zegt? Ik betwijfel of de informatie in Genesis 1 en 2 op zo'n manier wordt gepresenteerd, dat deze voldoende nauwkeurig en duidelijk is om te gebruiken als input voor natuurwetenschappelijk onderzoek. Bovendien, zijn feiten die zo nauw gerelateerd zijn aan daden van God daarvoor echt geschikt? Modern natuurwetenschappelijk onderzoek sluit immers om methodologische redenen juist het handelen van God uit.

In plaats daarvan zou ik willen bepleiten zo consistent mogelijk de ware aard te respecteren niet alleen van de Schrift, maar ook van de wetenschap. Wat de moderne natuurwetenschap zo succesvol heeft gemaakt, is haar grondige empirische methode. Deze benadering bepaalt echter ook haar grenzen, zoals Van Dam terecht benadrukt. De wetenschap kan zich niet uitspreken over unieke en wonderbaarlijke gebeurtenissen zoals die plaatsvonden bij de schepping van de wereld, juist omdat zij zich volledig wil baseren alleen op wat mensen kunnen waarnemen.

Om deze redenen sta ik zeer sceptisch tegenover elke poging om gegevens uit de Schrift te integreren in wetenschappelijk onderzoek en vice versa. Tegelijkertijd onderschrijf ik van harte Van Dams pleidooi om de ware aard van de moderne wetenschap uit te leggen in catecheselessen en andere bijeenkomsten met jongeren. Naar mijn mening zal dit christenen in staat stellen om te genieten van het bezig zijn in wetenschappelijk onderzoek, wanneer ze zich maar realiseren dat de resultaten alleen geldig zijn binnen het kader van de empirische benadering. Met andere woorden, de wetenschap kan niet vertellen wat er in het begin daadwerkelijk gebeurd is. Zij kan alleen theorieën ontwikkelen over hoe het zou kunnen zijn gegaan als we als uitgangspunt nemen dat God toentertijd nooit direct heeft ingegrepen op de gebeurtenissen. ■

N.a.v.:
Dr. Cornelis Van Dam, *In the Beginning: Listening to Genesis 1 and 2*, Reformation Heritage Books, Grand Rapids, Michigan, VS, 2021, SKU 9781601788054, 371 pag., prijs: $20.00.

TEKST
KEES
VAN DIJK

BEELD
SYDA PRODUCTIONS

UIT **NIEUWSBRIEF BIJBELS BERAAD**
VAN 13 SEPTEMBER 2025

Deze keer doen we in de eerste bijdrage niet helemaal recht aan de titel van de rubriek. Want wat ik u doorgeef komt niet uit een blad maar uit een digitale nieuwsbrief. Het gaat me om de nieuwsbrief van Bijbels Beraad M/V.
Daarin schrijft dr. B.J. Spruyt een stuk naar aanleiding van het verbod op 'conversietherapie' dat onlangs door de Tweede Kamer werd aangenomen. Ik neem het hieronder in zijn geheel over, vanwege het belang en de actualiteit ervan.

Conversiewet breekijzer in sfeer van kerk en school

De Tweede Kamer is akkoord gegaan met een verbod op 'conversietherapie' ('homogenezing'). Dit is mede dankzij de ommezwaai van het CDA en andere partijen. Politici en opiniemakers zien de wet als een beginnetje. Het uiteindelijke doel is het veranderen van het denken in christelijke scholen en kerken.

Het was enigszins verrassend: het initiatiefwetsvoorstel vanuit de Tweede Kamer waarop bij een eerder debat in februari van dit jaar nog veel kritiek was, is deze week toch aangenomen. De zorg bij partijen als het CDA, NSC en BBB richtte zich op de mogelijkheid dat niet alleen oude praktijken als shocktherapieën en gebedsgenezing (om mensen van hun homoseksuele gerichtheid te genezen) zouden worden verboden. Ze vreesden dat ook pastorale gesprekken onder het bereik van de wet zouden vallen. Het initiatief van VVD, D66, GL-PvdA, Partij voor de Dieren en SP was na deze kritiek gedeeltelijk geherformuleerd. Gesprekken van predikanten en andere geestelijken met jonge mensen die twijfelen of in zielennood verkeren over hun seksuele gerichtheid mogen op zich nog wel plaatsvinden. Die gesprekken mogen echter niet 'stelsel-

matig en indringend' zijn met het oogmerk om de seksuele identiteit van jongeren te onderdrukken of te veranderen.
Het merkwaardige was dat deze 'verduidelijking' de partijen die eerder dit jaar nog hun kritiek en twijfels hadden, ineens overtuigde. Niet alleen BBB en NSC, maar ook het CDA ging door de bocht, zo bleek al tijdens het debat van vorige week en deze week bij de stemmingen. Daarmee hielpen zij de wet aan een meerderheid. De uitslag van de stemming werd met geroffel op de kamerbankjes begroet als een volgende stap in het proces van de lhbti-emancipatie.

Beetje naïef

Je kunt zeggen dat de wet bepaalde waarborgen biedt: niet elk pastoraal gesprek wordt verboden. Ook werd een amendement van het Kamerlid Six Dijkstra (NSC) aangenomen. Die bepaalt dat het oproepen tot 'terughoudendheid, voorzichtigheid of reflectie ten aanzien van een sociale of medische transitie' niet onder het oogmerk van de wet begrepen is. Als iemand zich van een man in een vrouw of van een vrouw in een man wil veranderen, mag een hulpverlener dus nog wel zeggen: joh, denk er nog eens over na.
Maar je kunt deze waarborgen alleen maar als een excuus voor een ja-stem omhelzen, als je een beetje naïef bent. Zoals CDA-Kamerlid Derk Boswijk die daags na de stemmingen in een interview met het Nederlands Dagblad zei: 'Mijn dominee hoeft zich geen zorgen te maken'. Want die (orthodoxe) predikant zal nooit structureel en dwangmatig inpraten op een gemeentelid die met zijn gevoelens worstelt, en hoeft zich dus niet druk te maken over deze zijns inziens puur symbolische wet.

Breekijzer

Deze interpretatie is al te welwillend. De kerngedachte die aan het initiatief ten grondslag ligt, is immers de radicale overtuiging dat de ervaren seksuele identiteit van een persoon heilig is en alleen maar bevestigd ('geaffirmeerd') mag worden. En de drive achter deze overtuiging werd, als je goed luisterde, al tijdens het Kamerdebat duidelijk. Het Kamerlid dat het initiatief namens de VVD verdedigde, mevrouw Bente Becker, zei dat de norm die in de wet is vastgelegd ook bedoeld is om 'het gesprek in de kerken aan te jagen'. De wet is, kortom, een eerste stap: er is nu een norm waaraan ook kerken en scholen zich moeten houden. Met deze wet in de hand kunnen andersdenkenden het gesprek op gang brengen (misschien wel op stelselmatige en indringende wijze) om het denken op christelijke scholen en in de kerken over seksualiteit te veranderen, en op hetzelfde hoge niveau te brengen als waarop de liberale mens zich pleegt te bewegen.
Dat dit wetsvoorstel voor de staat wel eens als een breekijzer kan gaan fungeren om in de sfeer van school en kerk in te grijpen, bleek deze week ook tijdens een discussie op de radio tussen Erik-Jan Verbruggen (Bijbels Beraad M/V) en John Lapré. Lapré zei in dat gesprek dat de wet een uitstekende eerste stap is, 'misschien wel een stap naar meer, zoals een verbod om in de kerk kinderen te leren dat alleen man-vrouw goed is en de rest een zondige gruwel'. Hij bepleitte een verbod op de traditionele Bijbelse prediking over seksualiteit en zelfs een verbod op Bijbels Beraad M/V, omdat daar ook wordt gesteld dat homoseksualiteit zondig is.

'Achtergebleven opvattingen'

We stuiten hier op de kern van het moderne liberalisme. Traditionele opvattingen zijn 'achtergebleven' opvattingen en met mensen die die opvattingen huldigen kun je misschien een tijdje geduld hebben, maar uiteindelijk kun je ze niet de vrijheid toestaan die anderen hebben. De grondlegger van het moderne liberalisme, John Stuart Mill, zei het letterlijk zo in zijn boekje *Over vrijheid* (1859). En zijn leerling, de Nederlandse minister-president Jan Kappeyne van de Coppello, verbond er de conclusie aan dat 'achtergeblevenen' mogen worden gedwongen om hun denkbeelden op te geven en net zo liberaal te worden als het weldenkende deel der natie.
Deze liberale neiging tot de gedwongen conversie van andersdenkenden heeft met deze wet een prachtig instrument in de hand. Het is dan ook bijzonder spijtig te moeten constateren dat het initiatief kracht van wet krijgt dankzij de afvallige steun van partijen die voorheen op het punt van onderwijs- en godsdienstvrijheid onze bondgenoten waren. ■

Hans von Acker,
De zondeval,
venster in de Munsterkerk in Ulm

BEELD
WIKIMEDIA

UIT **GEREFORMEERDE KERKBODE VOOR GRONINGEN, FRYSLÂN EN DRENTHE**
VAN 16 AUGUSTUS 2025

In de Gereformeerde Kerkbode voor Groningen, Fryslân en Drenthe *nr. 11, 16 augustus 2025 schrijft ds. Willem de Graaff een recensie van het boek van ds. Pieter Both: Uit de tijd. Denken over dood en leven.*
De schrijver is bij ds. De Graaff en ook bij mij goed bekend uit onze Kamper studietijd. We weten hoe hij door het sterven van zijn toenmalige vrouw heftig geconfronteerd werd met de dood en met rouw. Daarover heeft hij ook meermalen gepubliceerd.
Ds. De Graaff geeft wat bespiegelingen over de inhoud van het genoemde boek. Ik ga aan veel in de recensie voorbij. Er is een passage die ik bijzonder genoeg vind om u door te geven.

De dood als straf op de zonde?

Dood als straf op de zonde?
Dan nog een paar thema's uit het boek 'Uit de tijd'. Both staat stil bij de vraag of de dood een straf op de zonde is. Binnen de klassiek gereformeerde leer wordt die vraag instemmend beantwoord. Adam en Eva mochten als straf op hun zonde niet meer eten van de boom van leven. In Genesis 3 vers 19 krijgt de mens te horen dat hij zal zweten voor zijn brood totdat hij terugkeert tot de aarde, waaruit je bent genomen. Uit stof ben je genomen, tot stof keer je terug. De sterfelijkheid van de mens wordt hier nauw gekoppeld aan de vervloekingen vanwege de zondeval. Daartegenover stelt de auteur de vraag of het wellicht niet gaat over de geestelijke dood wanneer de dood in verband wordt gebracht met zonde. Er is theologisch wel wat voor te zeggen dat ook in de tijd van voor de zondeval er al sprake was van de dood. Denk aan de dieren die elkaar opaten of planten die gegeten worden.
Het was de boom van leven waardoor Adam en Eva heel lang en gezond konden leven. De straf bestaat erin dat ze na hun

zonde daar niet meer van kunnen eten. Kortom, God heeft ze wellicht als sterfelijk wezen gemaakt. Het zijn vooral de bitterheid en de pijn waarmee de dood voortaan gepaard gaat als gevolg van zonde, aldus Both. Verder, zo schrijft hij, lijkt de Bijbel de dood vooral als een gegeven te beschouwen.
Jezus zelf waarschuwt ons voorzichtig te zijn om ziekte (en dood) te verbinden met zondig gedrag van mensen. Both concludeert hierover: 'De dood is oneerlijk en onrechtvaardig, vaak te vroeg en onredelijk. De dood hoort bij de raadsels van het leven.' Maar even verderop schrijft Both dat er ook iets waars zit in de gedachte dat de dood negatief in de wereld is gekomen door de mens. 'De dood is de consequentie van een leven zonder God'.
Both laat ruimte om over dit onderwerp verder door te denken.
Het is niet zo één, twee, drie beslist hoe het zit met de dood.

Wat me treft in dit gedeelte van de recensie is dat er geen expliciete kritiek is op het boek op dit punt. De dood als gevolg van Gods vloek op de zonde wordt nu in de recensie geproblematiseerd zonder dat er vanuit de Schrift een aanleiding wordt aangedragen. "God heeft Adam en Eva wellicht als sterfelijke wezens gemaakt." En "Both laat ruimte om over dit onderwerp verder door te denken."
Het is duidelijk dat De Graaff niet zomaar één op één instemt met Both. Maar wat ik mis is dat die ruimte voor het denken door de Schrift wordt afgebakend. Die Schrift leert ons toch dat door één mens de zonde in de wereld is gekomen, en door de zonde de dood, en zo de dood over alle mensen is gekomen (Rom. 5:12)? De gedachten van Both moeten dus wel worden weersproken. Anders groeit de sfeer 'waarbij je er natuurlijk ook anders over mag denken ...'. ■

COLOFON

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Cahiers tot versterking van het gereformeerde leven die de stichting in de loop der jaren uitgaf zijn in PDF verkrijgbaar.

DAGELIJKS BESTUUR VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD
Voorzitter
Drs. H.J. Offereins
Secretaris
W. Hindriks
Penningmeester
G.F. Slump

REDACTIE NADER BEKEKEN
Hoofdredactie
Dr. P. Boonstra
Eindredactie
B. Seldenthuis
D.E. Slump-Schoonhoven
Redactie
Ds. S.M. Alserda
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. B. van Egmond
Drs. B.P. Hagens
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat
Ds. S.M. Alserda
Melkweg 49, 7904 ER Hoogeveen
Tel.: 06-165 61 146
Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken
Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA
Drs. L. Bezemer, Hattem
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
J.H. Bollemaat, Dalfsen
H. Boomstra, Den Helder, tekeningen/cartoons
A.C. Breen, Kealy, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)
Drs. L.W. de Graaff, Heerde
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
Ds. R.Th. Pos, Steenwijk
Ds. A. van der Sloot, Steenwijk
Dr. R.T. te Velde, Wezep
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Dr. H.T. Wendt, Urk
Ds. J. Wesseling, Arnhem

Basisontwerp: Studio TinekeWerkt
Vormgeving, prepress, fotografie: Studio Bert Gort, Grijpskerk
Druk: Damen Drukkers, Werkendam
Gesproken versie: Nader Bekeken is ook op Daisy-cd en Webbox verkrijgbaar.
Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden,
tel. 0341-56 54 77, **e-mail** klantenservice@cbb.nl.

Adreswijzigingen en/of opzeggingen
INTERNET:
- www.woordenwereld.nl
- woordenwereld@spabonneeservice.nl
- naderbekeken@spabonneeservice.nl

POSTADRES:
- Woord en Wereldabonneeservice, Postbus 105, 2400 AC Alphen aan den Rijn

TELEFOON:
- 088 - 110 20 42
- 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:
Na het eerste jaar is de opzegtermijn 1 maand.

Bezorgklachten:
www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en abonnements-voorwaarden op www.woordenwereld.nl

Tarieven Nader Bekeken 2025:
Regulier abonnement € 56,00
Abonnement buitenland Europa € 106,50
Abonnement buitenland overig € 118,50
Studentenabonnement € 33,00
PDF-abonnement € 33,00
PDF-abonnement buitenland Europa € 45,35
PDF-abonnement buitenland overig € 57,50
Cadeau-abonnement (een jaar) € 28,00
Los nummer (excl. verzendkosten) € 6,00

Deze tarieven gelden bij automatische incasso. Afschrijving geschiedt in januari (of in de maand waarin het abonnement het afgelopen jaar is ingegaan). Voor betaling per acceptgirokaart of met een eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,00.

Bankrekeningnummer:
NL 75 INGB 0007 2255 58
Bic-code: INGBNL2A
Deze tarieven gelden bij machtiging (automatische incasso).
Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,--

Bankrekeningnummer voor giften:
NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 1380 - 3034

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruik-maken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

www.woordenwereld.nl

Neem nu een jaarabonnement en ontvang de special 'De bijbel of een biertje' gratis!

Ga voor het afsluiten van een abonnement naar www.woordenwereld.nl

www.woordenwereld.nl

Daarop kunt u:
- de **laatste nummers** van Nader Bekeken bekijken;
- het **artikel van de maand** uit de laatste nummers downloaden;
- **nummers** die **langer dan een jaar geleden** verschenen zijn downloaden;
- informatie over de **cahiers** van Woord en Wereld vinden;.
- met de zoekfunctie allerlei **onderwerpen** vinden waarover iets geschreven is.

Ik ben de kleine dochter van Jaïrus

Ik ben de kleine dochter van Jaïrus.
Ik lig hier op een veel te grote baar.
De dood zit in mijn ogen en mijn haar,
dat, nu de krul eruit is, zonder zwier is.

Ik mis mijn pop, die nu zij niet meer hier is,
slaapt als ik slaap, de vingers in elkaar.
Ik weet dat twee en twee tezamen vier is,
maar nu ik dood ben, is dat niet meer waar.

Waarom had ik daarstraks ook weer verdriet ?
Er zou een man die toveren kon, komen,
mij beter maken, maar toen kwam hij niet.

De mensen op het dak en in de bomen
gingen naar huis, maar ik blijf van hem dromen.
Morgen ben ik de eerste die hem ziet.

ED. HOORNIK (1910-1970)
UIT: *HET MENSELIJK BESTAAN* (1952)

In dit sonnet kiest de dichter een wel heel buitengewoon, en eigenlijk onmogelijk, perspectief: dat van een meisje dat al gestorven is. Daarmee geeft deze invalshoek een bijzondere kijk op het wonder zoals dat beschreven wordt in Marcus 5.
Het meisje is twaalf jaar, nog net kind, en met de opgewekte naïviteit van die leeftijd: nu al dood zijn kan natuurlijk niet; de baar is dan ook veel te groot. En dood-zijn gaat in je ogen zitten en je krijgt er slap haar van. Ook haar pop is dood, net als zij, de ogen dicht, de handen gevouwen.
Ze merkt dat nu alles anders is, niets is meer vanzelfsprekend; in de dood is zelfs twee plus twee geen vier meer. En dan herinnert ze zich iets van vóór haar dood: er zou een wonderdoener komen, een rabbi die kon toveren, om haar beter te maken, maar die kwam niet. De nieuwsgierige mensen gingen teleurgesteld naar huis. Dood is dood, dat blijkt maar weer, dachten ze
Maar het meisje beseft: alles is nu anders. Zij blijft van hem dromen, dromen van verlossing, dwars door de dood heen. En morgen is zij de eerste die hem ziet.